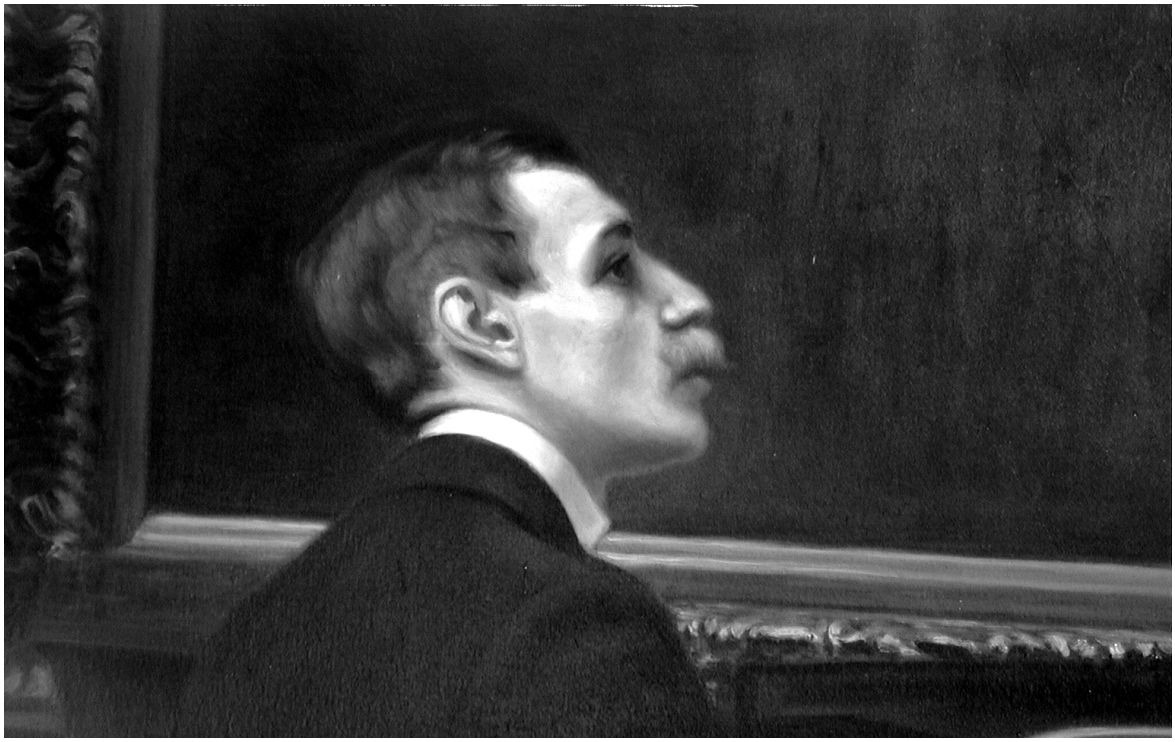

Wilhelm Stenhammar (1871-1927)

Stråkkvartett f-moll
String Quartet F minor

(för två violiner, viola och violoncello)
(for two violins, viola & violoncello)

Partitur /Score

Edition KP 2003:01

Wilhelm Stenhammars stråkkvartett f-moll

Under 1890-talets sista år skrev Wilhelm Stenhammar sin tredje stråkkvartett. Säkert var han inspirerad av samarbetet med Aulinska kvartetten, tidens ledande kammarmusiker. Verket, i tonarten f-moll, komponerades förmodligen på hösten 1897. Den 21 februari 1898 [1)] gavs det första framförandet av ”Aulinarna”; Tor Aulin, Edvin Sjöberg, Christian Sandqvist och Berndt Carlsson i Stockholm på en konsert som för övrigt innehöll enbart svensk musik [2)]. En månad senare, den 17 mars framträdde man i Mazerska Kvartettsällskapet. Vid det tillfället medverkade Stenhammar själv vid pianot, i ett framförande av Brahms pianokvintett (f-moll även det verket).

Sedermera måste tonsättaren ha ställt sig tvekande till sin kvartett, för den kom aldrig att publiceras. Han nämner den själv i ett brev som sin ”kvartett nr 3 med den dåliga finalen”. I Mazerska Sällskapets noggrant förda böcker kan man läsa att verket framfördes vid ytterligare två tillfällen: den 24 april 1903 samt den 9 mars 1906. Därefter saknas vidare anteckningar [3)] om kvartetten.

Den 5 maj 2003 var det äntligen dags igen. På en spelafton i Mazerska Kvartettsällskapet framfördes f-mollkvartetten av Patrik Swedrup, Lovisa Brodin, Karin Dungel och Krister Persson.

Stenhammar kan dock inte ha tyckt helt illa om verket. Redan de inledande takterna innehåller ett motiv som i något förändrad form återkommer i violinstämman i den sista kvartettens första sats (Stråkkvartett nr 6 d-moll, op. 35). Även om den kvartetten har en helt annan textur med en nästan upphävd taktkänsla i inledningen så känner man direkt igen f-mollkvartettens inledande motiv. Jämför alltså gärna violin 1 i takt 1-4 i denna kvartett med avslutningen (strax före den avslutande codan) av första satsen i stråkkvartett nr 6!

Även om exemplet ovan är det mest uppenbara finns det likheter med tonsättarens övriga kvartetter. Här handlar det kanske mer om att Stenhammar faktiskt ganska tidigt funnit ett personligt språk som han sedan kom att använda under sin tonsättargärning. Det finns fler fall där materialet i denna kvartett kan ha tjänat som inspirationskälla och musiken har alltså inte gått till spillo utan återkommer här och var i den fortsatta produktionen. Som exempel kan tjäna de första och fjärde kvartetterna liksom de två sentimentala romanserna för violin och orkester.

Källor

Föreliggande utgåva har kommit till efter det att undertecknad läst och fascinerats av Bo Wallners utmärkta biografi ”Wilhelm Stenhammar och hans tid”. I första bandet omnämns f-mollkvartetten i samband med Aulinska kvartettens verksamhet. Vidare letande visade att Statens musikbibliotek har ett renskrivet partitur i sina samlingar. Där förekommer även den första satsens och ett fragment av den andra i arrangemang för fyrhändigt piano av Leif G. Bratt [4)]. En detalj är att det finns en alternativ lydelse, en skiss om man så vill, till första satsens takter 64-74. Skissen är på ett separat blad och är en takt kortare. Den återfinns i denna utgåva i partitur och stämmor omedelbart efter sats 1. Stenhammar var alltså inte nöjd med finalen. I mappen i Statens musiksamlingar finns även en autograf i blyerts på inledningen till en ny final. Det rör sig om ca 90 takter över drygt två sidor. Första sidan är daterad 9 juli, 1904. Dessutom står där en plan över de ingående satserna:

”Quartett 1. Allegro con brio, F-moll
2. Adagio, A-dur
3. Scherzo, Presto, F-dur
4. Försök till Final i F-moll“

Över notsystemet står föredragsbeteckningen ”Allegro”. Intressant är att notera att den tredje satsen bytt föredragsbeteckning. (I partituret anges ”Allegro giocoso” och tonarten är C-dur). Fanns där planer även på att revidera kvartetten? Om detta vet vi inget idag. ”Försöket” till final redovisas här sist i stämmor och partitur.

1) Vid uruppförandet medverkade även Stenhammar i verk av Emil Sjögren och Franz Berwald. Stenhammars kvartett uppfördes även senare i maj i Köpenhamn. Bo Wallner: Wilhelm Stenhammar och hans tid, del 1, sidan 499
2) Bo Wallner: Wilhelm Stenhammar och hans tid, del 1, sidan 445.
3) Samtal med Gert Crafoord, violinist och tidigare medlem av Kyndelkvartetten ledde fram till att undertecknad kontaktade Sveriges Radio. Där informerade Eva-Britt Selén att verket framförts i radio av Kyndelkvartetten vid tre tillfällen på 1960-talet: 10 februari 1962, 17 juni 1963 & 27 juli 1966.
4) Systerson till tonsättarens maka, Helga Westerberg.

F-mollkvartetten

Första satsen är skriven i sonatform. Huvudtemat (f-moll) presenteras redan från allra första början i violin 1, med cellon i trångföring hack i häl. Det innehåller den för Stenhammar så typiska uppåtgående skalan, ett sextsprång följt av en fallande skala, redan då något av ett kännetecken för hans musik. Sidotemat i Ass-dur presenteras i takt 28. En kort brygga med omväxlande sextondelar och åttondelstrioler leder över till och ackompanjerar det tredje temat, även det i Ass-dur. Genomföringen baseras nästan helt på det första temat med dess punkterade rytm. Ett affekterat tonläge uppnås genom en koncentration av första motivet med upprepade stora språng oktav och sext. Den här delen var tonsättaren osäker på och i en alternativ skiss spelar violin 1 och viola i trångföring som under de inledande takterna. I det slutliga partituret har tonsättaren valt en annan väg här med viola och violin 1 i parallella oktaver. Som motor verkar här violin 2 med en monoton sextondelsrörelse. Första tematsallra första motiv används även till den homofont genomförda modulationen till återtagningen där ordningen mellan första och andra grupperna är omkastad. En upprepning av sidotemat direkt följt av satsens tredje tema (båda i F-dur) inleder. Efter en kort brygga återkommer en förkortad variant av förstatemat (i huvudtonarten) som omedelbart leder in i en kort, avslutande coda.

Den andra satsen, Adagio - ”Con intimissimo sentimento, poco scherzando” – kan sägas visa upp två ansikten. Inledningen är elegisk och innerlig. Här finns likheter i stämningen med den första kvartettens långsamma sats (Mesto). Efter endast tio takter förändras karaktären då förstaviolinen inleder en ackompanjerande ostinat triolrörelse. Cellon och andraviolinen spelar pizzicato och violan i högt läge ges huvudrollen i något som kan karakteriseras som en lättsam marsch (con intimissimo sentimento?). En kort brygga leder ensemblen in i dueller med 32-delar (scherzando) innan inledningens toner på nytt tas upp. Nu följer en nästan identisk repris av vad som tidigare spelats. Visserligen varieras det hela så att det t.ex. är violan som står för triolerna och förstaviolinen som svarar för melodin. Satsen avslutas med kort coda som sätter primarien på prov i en, av de övriga stämmorna, ackompanjerad solokadens.

Den tredje satsen (C-dur), ”Allegro giocoso” är en dansant sats med utpräglat ”ett-slag-i-takten-känsla”. Stenhammar presenterar här ett tretaktsmotiv som återkommer genom hela satsen. Satsen är till sin karaktär ett scherzo på formen A-B1-A-B2-A. Tonartsförhållandena mellan de olika delarna är C-dur, H-dur, C-dur, c-moll och slutligen C-dur igen. Vidare varieras melodin (i A-delen) så man tydligt kan höra ”stortakter” antingen två (hemioler), tre eller fyra takter tillsammans. Triodelarna är mer klassiskt sammanhållna i åttataktersfraser.

Finalen, ”Allegretto” är ett Rondo. Det inledande motivet är f-mollskalans första fem toner i fallande rörelse. Därefter kommer det egentliga temat i första violinen som börjar med ett uppåtgående oktavsprång. Växelspel i uppåtgående rörelse leder över till en påminnelse om första satsens punkterade rytmer. Efter en modulation återkommer Rondotemat. De olika instrumenten faller in med det inledande motivet med en åttondelsförskjutning av insatserna. Som ett andra avbrott kommer en melodi som kan sägas utgöra ett sidotema i satsen. (Denna del påminner starkt om första satsen i den fjärde stråkkvartetten.) Melodin ackompanjeras av ett ostinato – legatobågar först i violin 2, därefter i viola. Så följer en tredje förkortad återtagning av rondotemat som denna gång direkt avbryts av de punkterade rytmerna. Den sista återtagningen innehåller en vandring längs kvintcirkeln. Återigen trångförs det fallande femtonsmotivet, men nu över tio takter. Satsen avslutas med sidotemat i halva dess ursprungliga notvärden.

Stenhammar var alltså inte nöjd med kvartettens final. Sist i partituret bifogas det nya försöket till final som tonsättaren hann skriva ca 90 takter på.

På sidan I. visar Robert Thegerströms porträtt av Wilhelm Stenhamåvarande mar. Porträttet finns i Nationalmusums samlingar, men den kopia som här är avfotograferad är i dåvarande Rosenbergrummet, i Musikaliska Akademiens forna lokaler i Stockholm. Fotograf Krister Persson.

Krister Persson, Saltsjöbaden 21 maj 2003
rev. 14 maj 2004
rev. 9 juli 2015

Wilhelm Stenhammar, String Quartet f minor

Towards the end of the 1890s Wilhelm Stenhammar wrote a string quartet in f minor. Certainly he was inspired by the collaboration with the Aulin Quartet, Sweden's most distinguished string ensemble at that time. The quartet was probably composed in the autumn of 1897 and the first performance took place on February 21, 1898 [1)]. The musicians were the Aulin String Quartet, Tor Aulin, Edvin Sjöberg, Christian Sandqvist and Berndt Carlsson [2)]. One month later, March 17, the ensemble appeared at a meeting of the Mazer String Quartet Society [3)] On that occasion the composer joined the quartet, playing the Piano Quintet in f minor by Johannes Brahms.

Later on the composer apparently felt dissatisfied with his quartet and decided not to publish it. A letter exists in which Stenhammar refers to the piece as "my quartet no 3 with the poor finale". In the meticulously maintained journals of the Mazer Society one can read that the f minor quartet was performed at least twice more: April 24, 1903 and March 9, 1906, but there is no mention of a performance since then, either by the Aulin ensemble or anybody else [4)].

Stenhammar may not have felt entirely negative about this music. The very first motif of the first movement is re-used in another form in his last string quartet (no 6, D minor, op. 35). Although this latter has an entirely different texture one can easily recognize the reappearance of the motif.

This example may be the most obvious, but there is other music as well of Stenhammar's hand that shows a great deal of similarity with the f minor quartet. It definitely is a logical result of a composer's effort to master the string quartet medium.

Sources

There is a fascinating trilogy by Bo Wallner, "Wilhelm Stenhammar och hans tid" describing musical life in the Swedish capital at the turn of the last century. The first book of the trilogy mentions the f minor quartet in its description of activities of the Aulin Quartet, and it was this mention that prompted the production of this edition. Investigation showed that the Music Library of Sweden owned a copy of the score. There was also a transcription for piano, four hands by the Swedish composer Leif G. Bratt [5)] extending over the first movement and the initial bars of the second movement. There is an interesting detail: On a separate sheet of music there is an alternative version of eleven bars (bars 64-74) of the first movement. The alternative version (ten bars 64-73) is printed at the end of the movement.

In the Music Library of Sweden there is also an autograph in lead pencil, of an attempt to write a new finale. It is some 90 bars of music and extends over two pages. The date of the first page is July 9 1904. On the first page there is also a plan for the whole quartet:

"Quartett
1. Allegro con brio, F minor
2. Adagio, A major
3. Scherzo, Presto, F major
4. Attempt at Finale in F minor"

Above the note system there is "Allegro" written. It is interesting that in this plan a Scherzo, Presto in F major replaces the existing third movement Allegro giocoso in C major. Were there plans to make a revision of the quartet as a whole? It is impossible to tell today.

The portrait on p. I. depicts the composer (detail) painted by the Swedish artist Robert Thegerström and is a copy deposited in the Royal Academy of Music in Stockholm. The original painting in the collection of Nationalmuseum, Stockholm. Photo by Krister Persson.

1) On the occasion Stenhammar took part in a performance with Swedish music of Emil Sjögren and Franz Berwald. In May there was a performance in Copenhagen. Bo Wallner: "Wilhelm Stenhammar och hans tid", part 1 of 3, p 499.
2) Bo Wallner: "Wilhelm Stenhammar och hans tid", part 1 of 3, p 445.
3) The Mazer Quartet Society was formed in 1849 as a result of a generous donation by the silk merchant and devoted chamber musician Johan Mazer. The society has ever since been playing chamber music with each other, for each other. Nowadays the society counts professionals as well as devoted amateurs among its 400 members.
4) Following a conversation with Gert Crafoord, member of the Mazer Quartet Society, violinist and former member of the Kyndel Quartet the editor contacted the Swedish Broadcasting Corporation, who revealed that the music had been broadcast three times in the 1960s.
5) Nephew of the composer's wife, Helga Westerberg.

Krister Persson, Saltsjöbaden May 21 2003
rev. May 14 2004
with the unvaluable assistance of Theo Wyatt
rev. July 9 2015

Wilhelm Stenhammar, String quartet f minor

Editorial decisions

Movement I, Allegro

1)	v1	b14	second beat, last 16th	staccato dot omitted.
2)	v1	b21-22		slur extended to first note in b22
3)	vc	b30	second and third beat	slur added
4)	vc	b37		crescendo added
5)	va	b56	second beat	slur added
6)		b64-74		In the source there are two alternative versions for b64-74: In both the score and the parts the alternative 2nd version: b64-73 immediately follows the first movement.
7)	va	b89	first beat	staccato dot (on 16th) omitted
8)	v1	b131/137		triplet in b131 and b137 are identical except in v1. Erroneous copywriting?
9)	va	b159	v2 & va	Eb is chosen instead of F. This is somewhat unclear in the score. The transcription for piano, four hands clearly favours the tone F.

Movement II, Adagio

0)	v2	b14	third note is a 16th	16th rest added after it
1)	v1	b16	first beat	slur added
1)	v2	b17	second beat last 16th	presumably F sharp. Blurred out in source
2)	v2/va	b33	whole bar	cf b1. Score unclear in v2 and va
3)	v2	b62	first beat	slurs missing (cf b27)
3)	va	b62	last group, first note	score unclear. F Sharp chosen – cf b26
4)	v	b63	first beat	slurs missing (cf b28)
5)	v1	b65	last beat	16th the whole last beat. In b30 there is a 64th rest

Movement III, Allegro giocoso

Generally: In movement III the slurs are not consequently written regarding the beginnings of phrases. (cf v1: b21 and v2: b117)

1)	va	b15	added piano	p as in v2: b15
2)	v2	b25	added fortissimo	ff as in v2: b135
3)	vc	b40	slur missing	added (cf b150)
9)	va/vc	b45	staccato dot added	cf b155 and b249
4)	vc	b47	staccato dot added	cf b157
5)	va	b77	presumed error	second to third 8th changed from D to D sharp cf b69
6)	va/vc	b117	slur over the whole bar	cf b23 suggest different bowings/phrasings
7)	v1	b133	slur over the whole bar	changed to slur extending over last two beats,. cf b23 cf also the previous comment 6)
2)	v2	b135	cf b25	here ff, added in b25
8)	va/vc	b159	p sempre	added cf b49
9)	va	b155	added staccato dot	cf t45, b247 (first beat, wrongly dotted 4th)
11)	v1	b158	piano nuance	omitted, probably a copying error
9)	v1	b249	added staccato dot	cf b45, b155
10)	v2	b270	double stop, unclear	source unclear. Probably the A should be played alone

Movement IV, Allegretto

1)	v1	b44	crescendo	added in v1
2)	v2	b51	wrong notes	bar transposed diatonically one second up: (from d-f-f-e flat etc. to e flat-g-g-f) cf b151.
3)	vc	b66	staccato dot missing	added
3)	v2	b77	staccato dot missing	added on first note in bar
4)	vc	b127	staccato dot missing	added on last 8th
			slur missing	added on first two notes
5)	vc	b136,140		cf b36, 40
6)	va	b165	first 16th	possible double stop E-G, “p” suggested (cf cello) added

abbreviations: b = bar, v = violins, v1 = violin 1, v2 = violin 2, va = viola, vc = violoncello

wn (whole note) = sb (semi-breve) — hn (half note) = mn (minim)

4th = quarter note = crotchet — 8th = eighth note = quaver

16th = sixteenth note = semiquaver — 32nd = thirty-second note = demisemiquaver

Krister Persson, Saltsjöbaden May 1 2003

Wilhelm Stenhammar, String quartet f minor

Redaktionella kommentarer och beslut

Sats I, Allegro

1)	v1	t14	andra slagets sista 16del	staccatopunkt borttagen.
2)	v1	t21-22		legatobåge binds över till första tonen i t22.
3)	vc	t30	andra och tredje slaget	tillagd legatobåge
4)	vc	t37		crescendo tillagt
5)	va	t56	andra slaget	legatobåge tillagd
6)		t64-74		det förekommer en alternativ lydelse av takterna 64-74. I både stämmor och partitur återfinns de alternativa takterna som t64-73 omedelbart efter sats 1.
7)	va	t89	första slaget	staccatopunkt borttagen på 16delen
8)	v1	t131,137		trioler t131 och t137 identiska förutom v1. Skrivfel?
9)	va	t159	v2+va	F i viola klingar fränt. Ändrat till Eb (Otydligt i partitur, däremot är F valt i den fyrhändiga klaversatsen av P. Bratt.)

Sats II, Adagio

0)	v2	t14	tredje tonen är en 16del	lägg till en saknad sextondelspaus efter den tonen.
1)	v1	t16	första slaget	legatobåge tillagd
1)	v2	t17	andra slagets sista 16del	förmodligen Fiss. Otydligt i partituret.
2)	v2/va	t33	hela takten	Jfr t1. Otydligt partitur i v2 och va.
3)	v2	t62	första slaget i	legatobågar saknade (jfr t27)
3)	va	t62	sista gruppens första ton	otydligt i partitur. Fiss valt – jfr parallellt t26
4)	v	t63	första slaget i	legatobågar saknade (jfr t28)
5)	v1	t65	sista slaget	sextondelar hela vägen. I t30 är inskrivet en 64paus.

Sats III, Allegro giocoso

Generellt: satsen är otydlig med avseende på legatobågar vid fraser som börjar med brutet ackord (jfr t.ex. v1: t21 med v2: t117)

1)	va	t15	tillagd styrkegrad	p analogt med v2, t15.
2)	v2	t25	tillagd styrkegrad	ff analogt med v2, t 135
3)	vc	t40	legatobåge saknad	tillagd (jfr t150)
9)	va/vc	t45	tillagd staccatopunkt	jfr t155, t249
4)	vc	t47	staccatopunkt saknad	tillagd (jfr t157)
5)	va	t77	förmodad felskrift	Andra och tredje åttondelen ändrad från D till Diss jfr t69
6)	va/vc	t117	legatobåge över hela takten	jfr t23 där annat stråk föreslås.
7)	v1	t133	legatobåge över hela takten	ändrad till legatobåge över sista 2 slagen. Jfr t23. jfr även not 6)
2)	v2	t135	analogt med t 25	här ffg, tillagt i t25
8)	va/vc	159	p sempre saknat	tillagt analogt med t49.
9)	va	t155	tillagd staccatopunkt	jfr t45, t247 (felaktig punkterad 4del på första slaget)
11)	v1	t158	p-nyans	onödig, förmodligen fel av kopisten, borttagen
9)	v1	t249	tillagd staccatopunkt	jfr t45, t155
10)	v2	t270	osäkert dubbelgrepp	manus otydligt. Förmodligen skall endast tonen a spelas.

Sats IV, Allegretto

1)	v1	t44	crescendo	tillagt i v1.
2)	v2	t51	felaktiga noter i manus	takten höjd diatoniskt ett steg: (från d-f-f-ess osv. till ess-g-g-f). Jfr t151.
3)	vc	t66	saknad staccatopunkt	tillagd
3)	v2	t77	saknad staccatopunkt	tillagd på första tonen i takten.
4)	vc	t127	saknad staccatopunkt	tillagd på sista åttondelen
			saknad legatobåge	tillagd mellan första och andra tonen.
5)	vc	t136,140		Jfr t36, 40
6)	va	t165	första 16del	ev. dubbelgrepp E-G

Krister Persson, Saltsjöbaden 1 maj 2003

Stråkkvartett f-moll

I. Allegro

Wilhelm Stenhammar
(1871-1927)

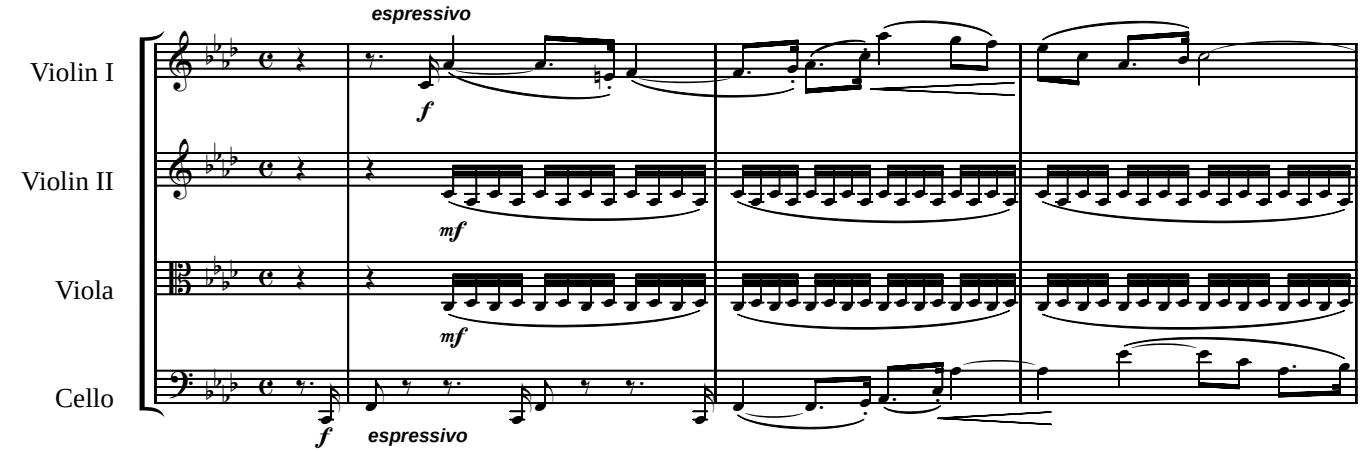

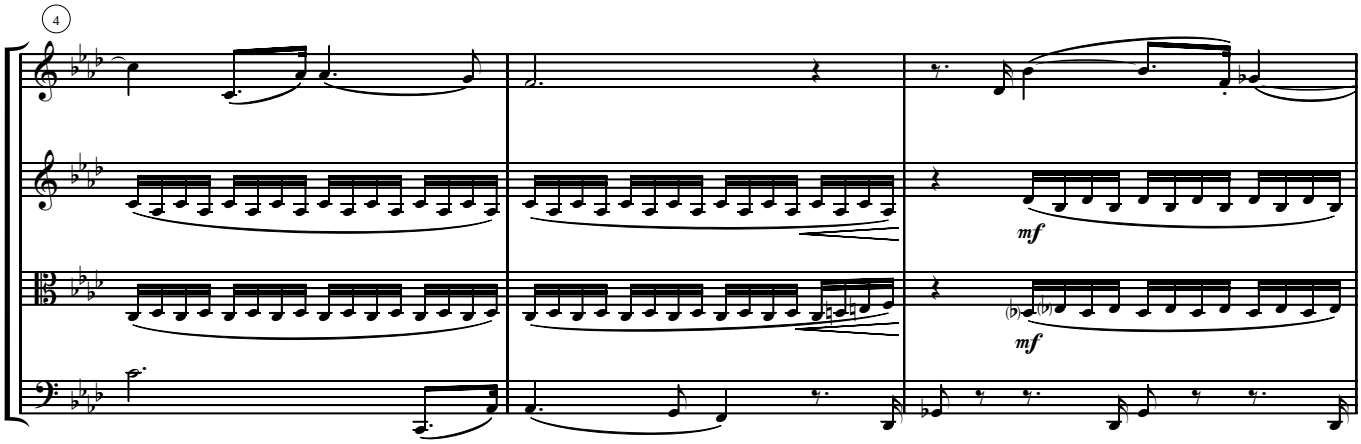

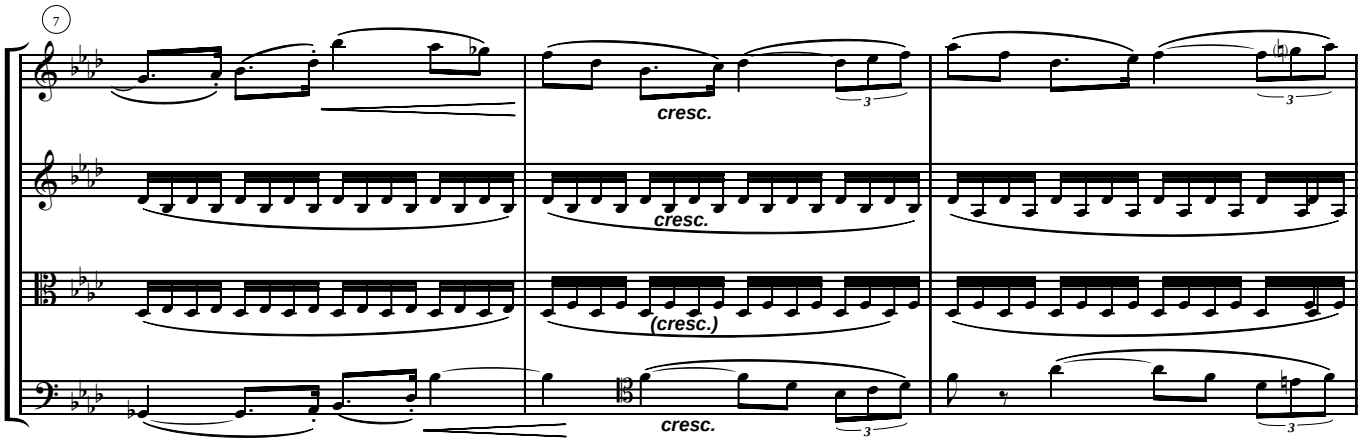

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

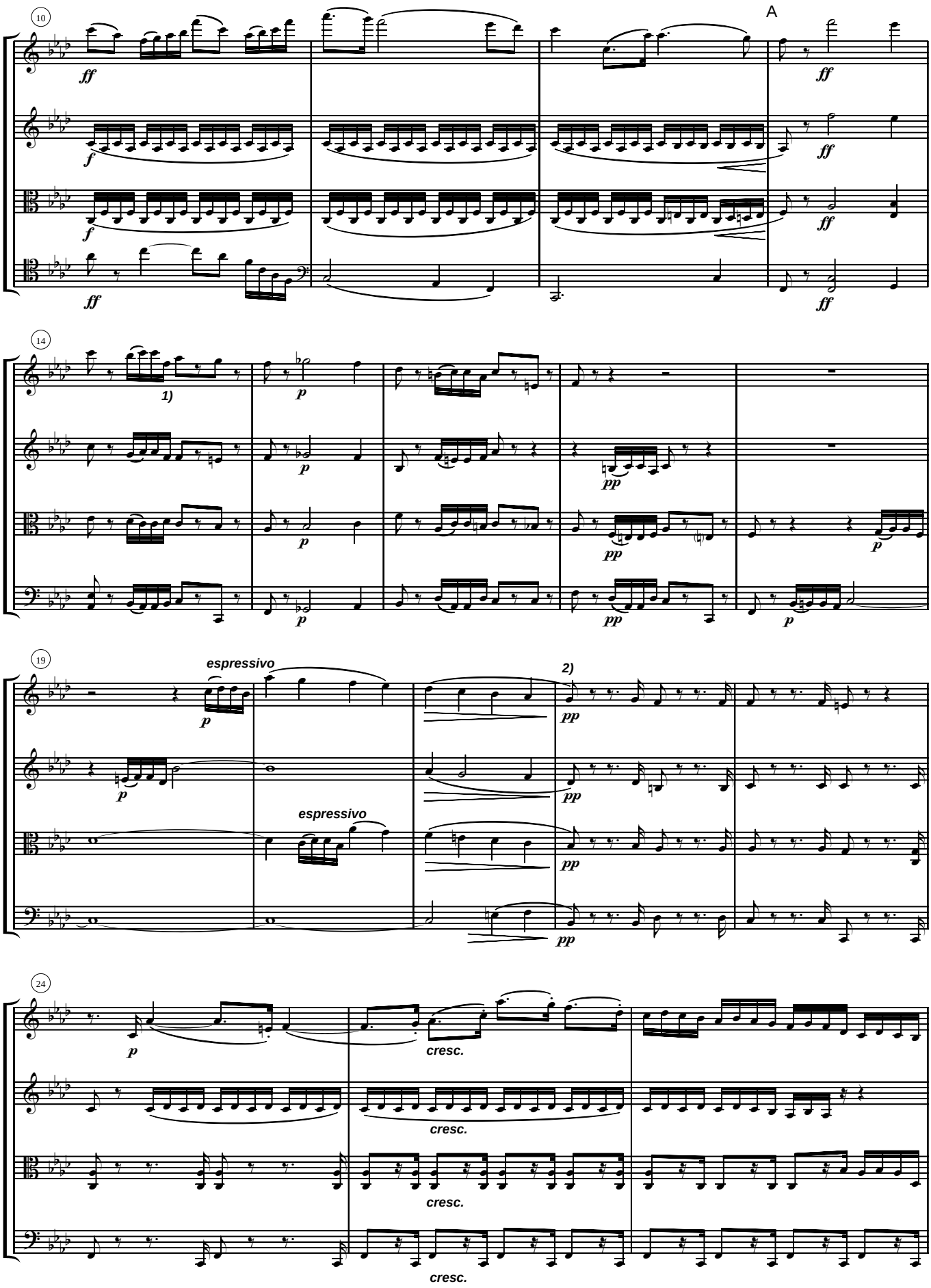

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

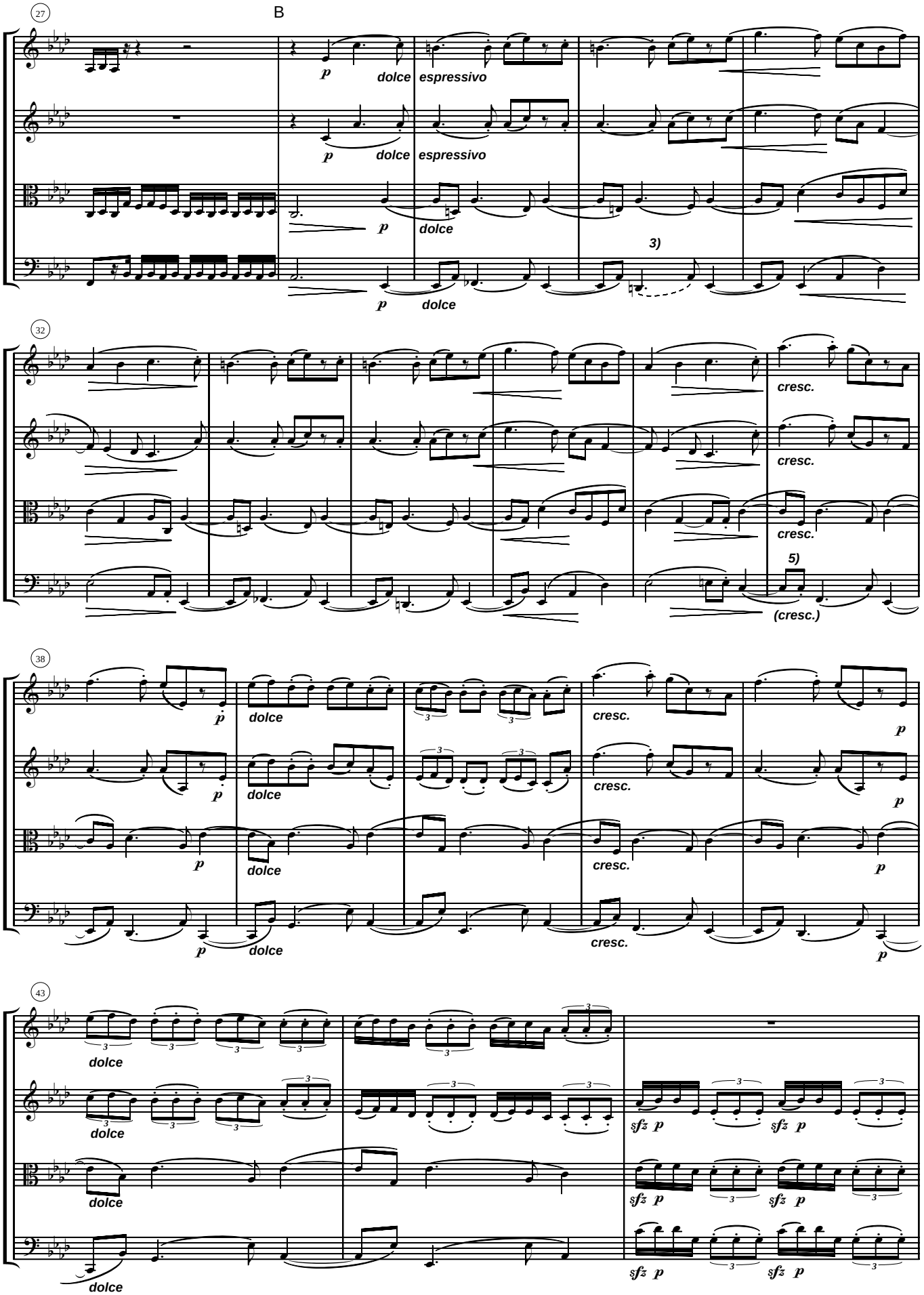

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

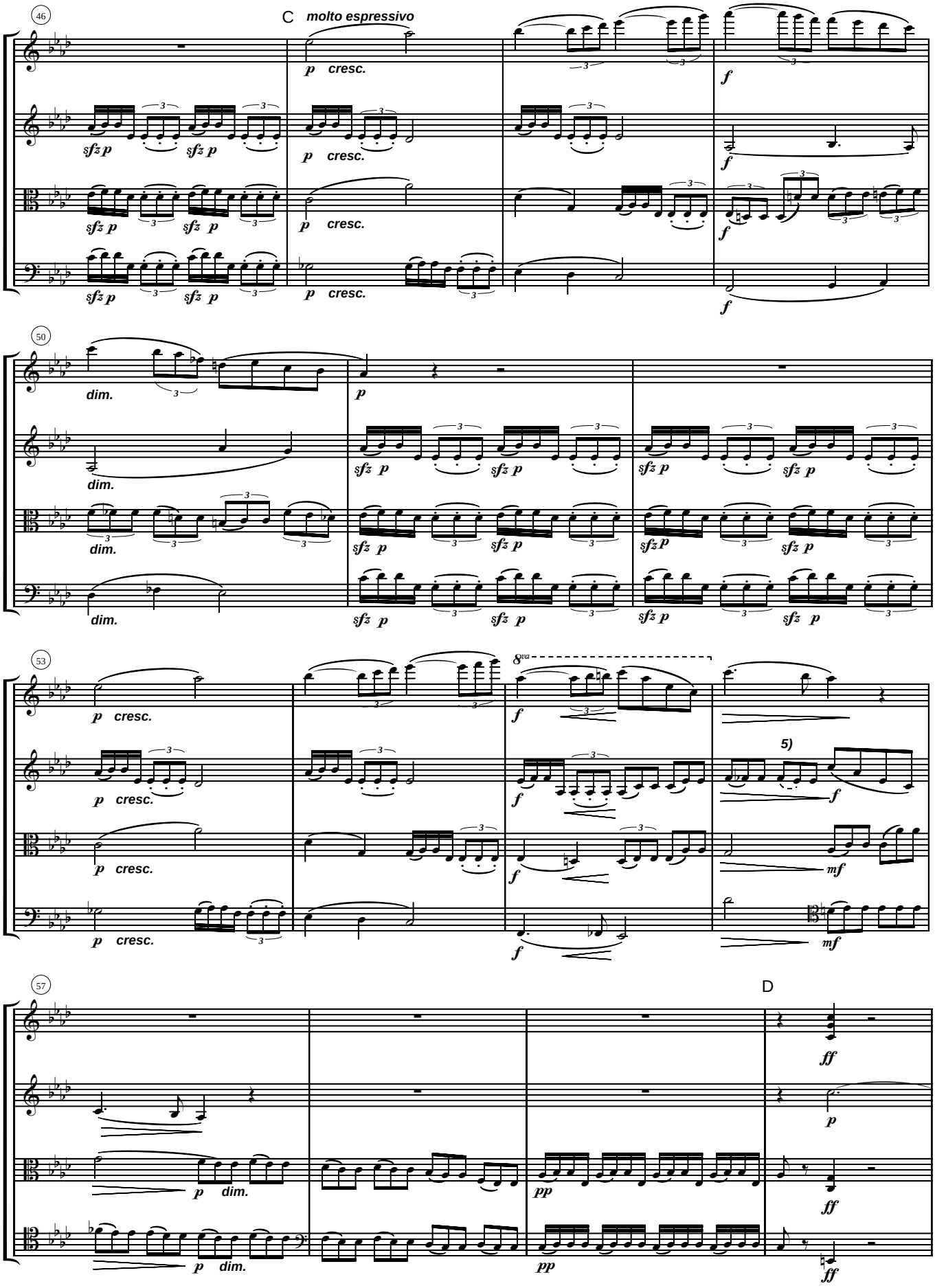

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

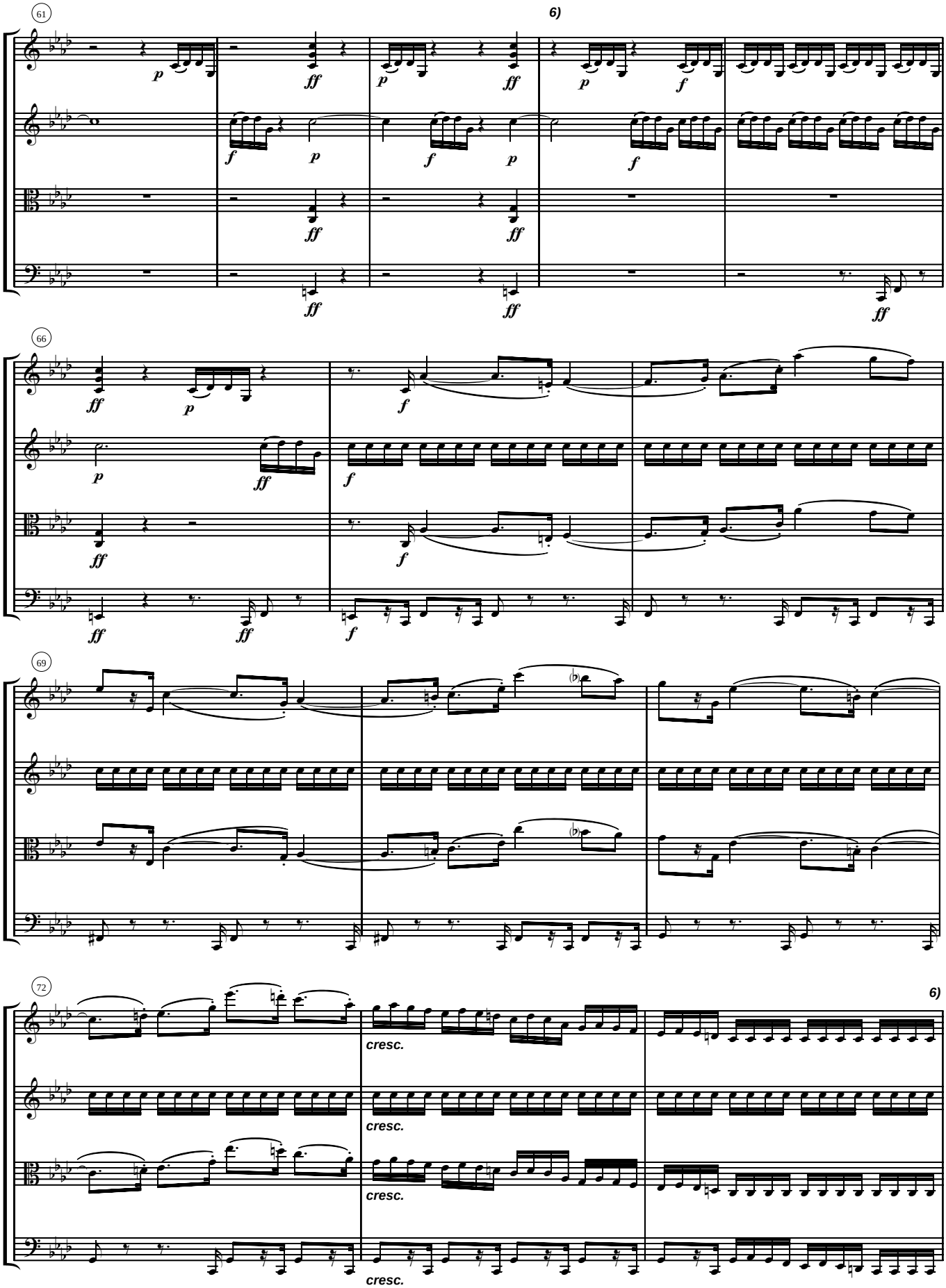

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

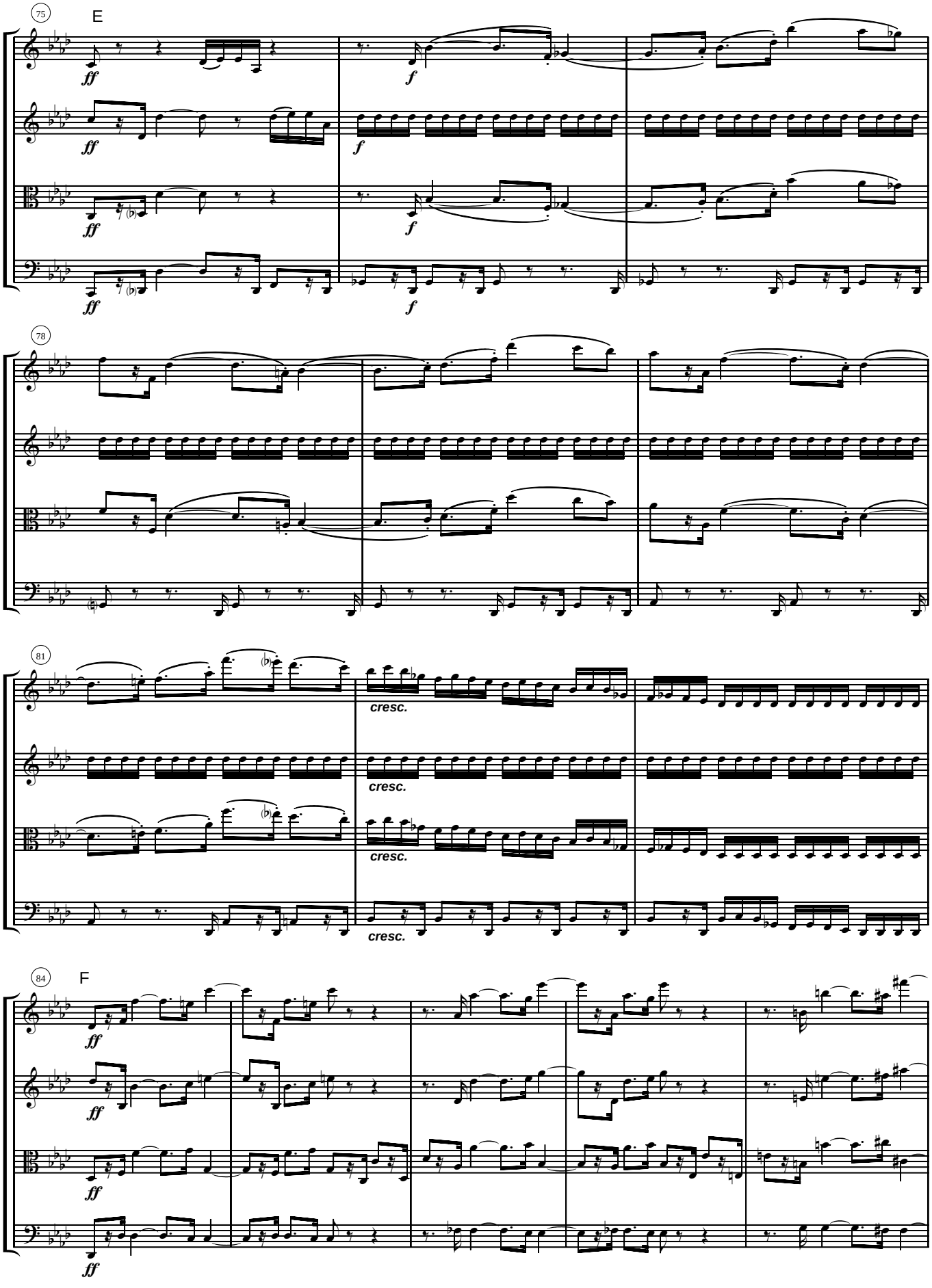

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

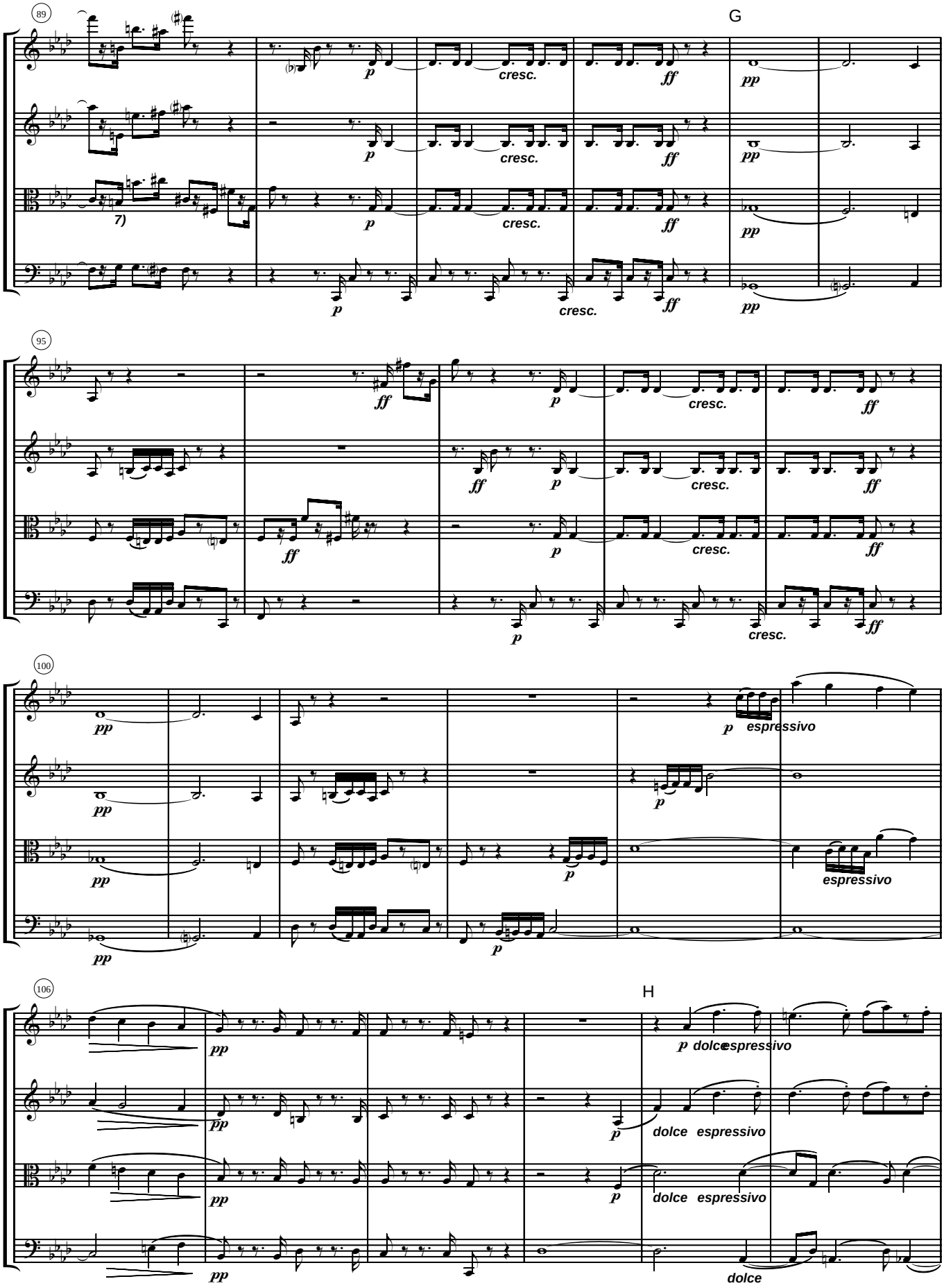

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

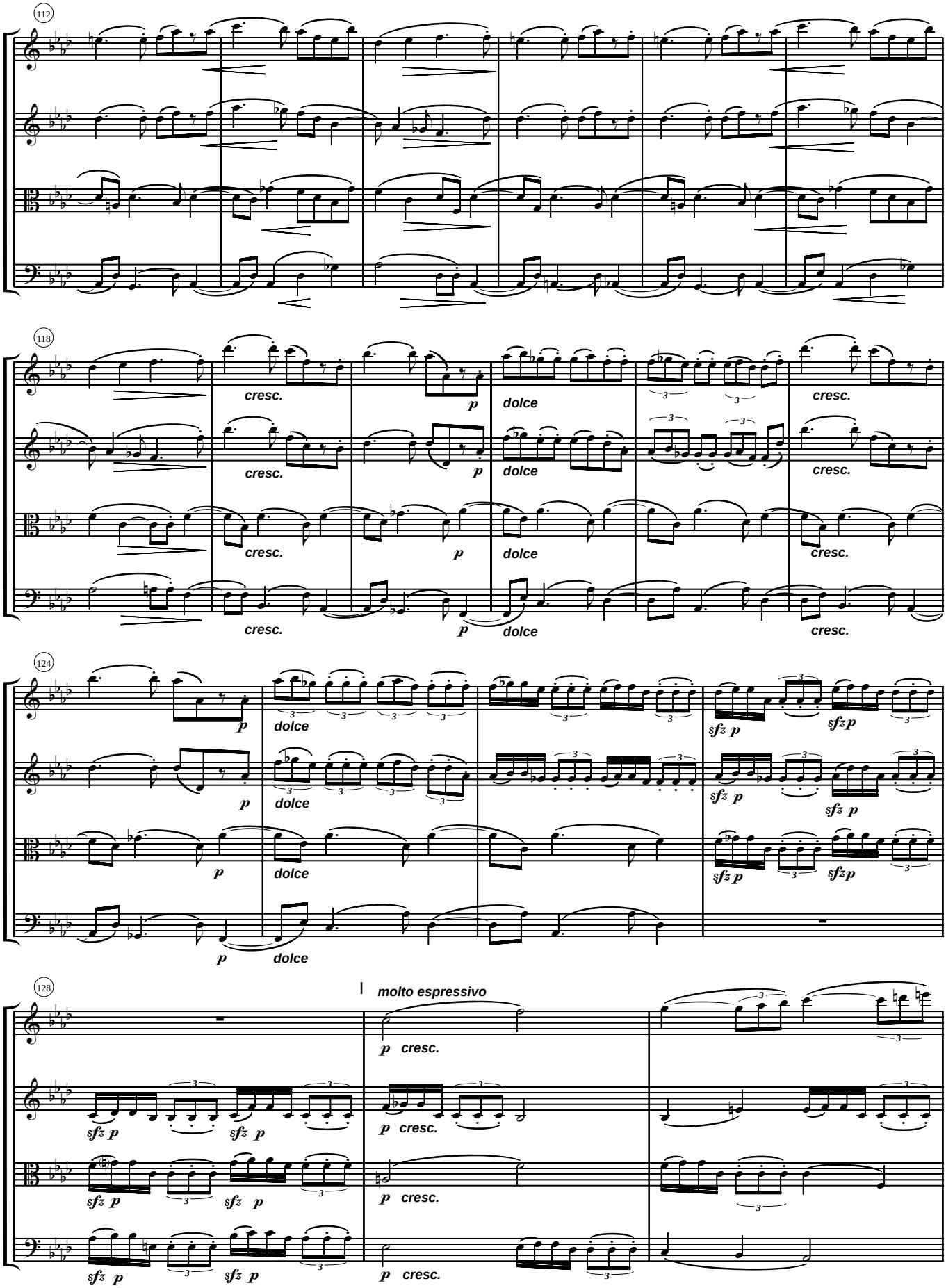

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

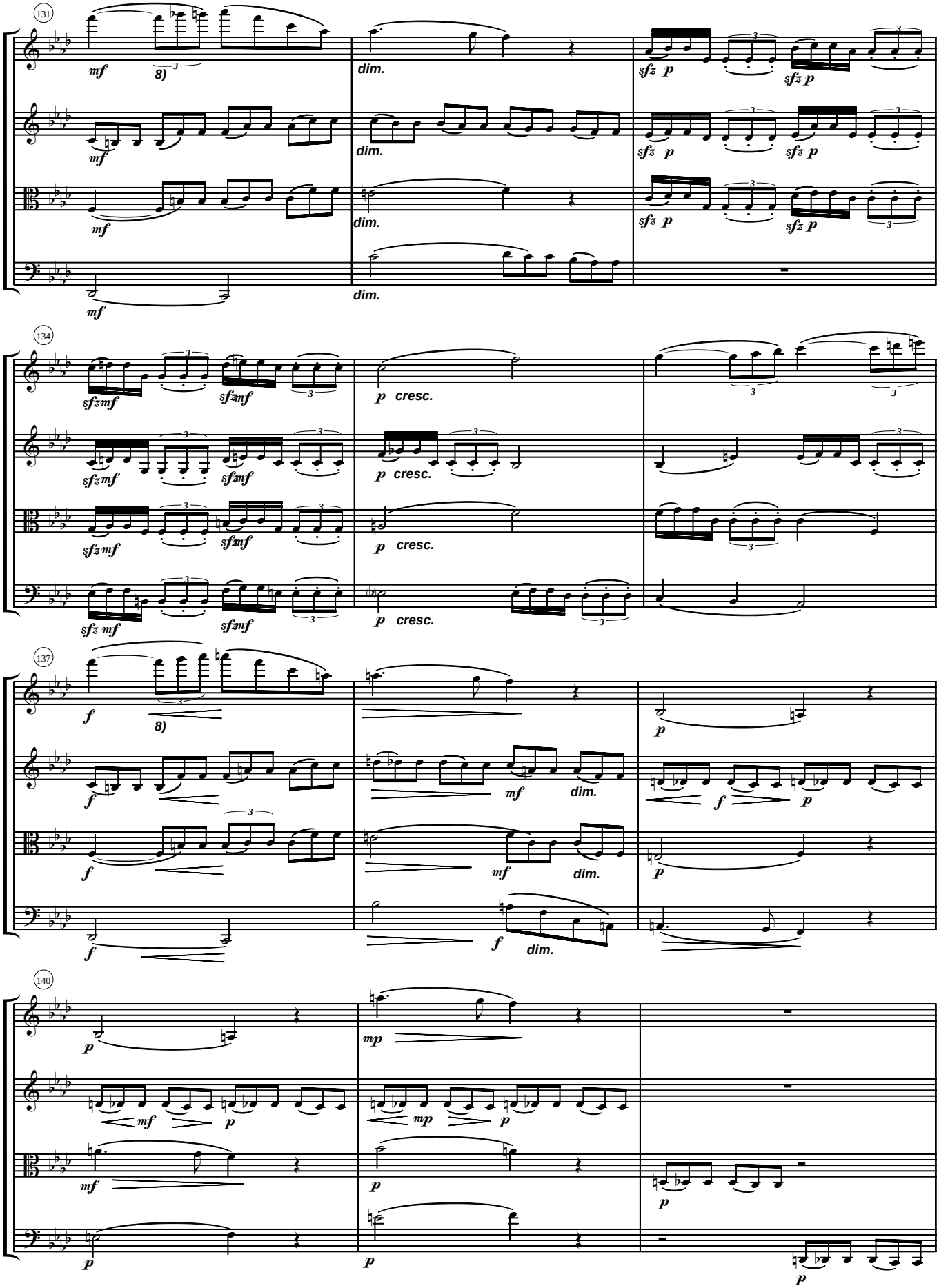

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

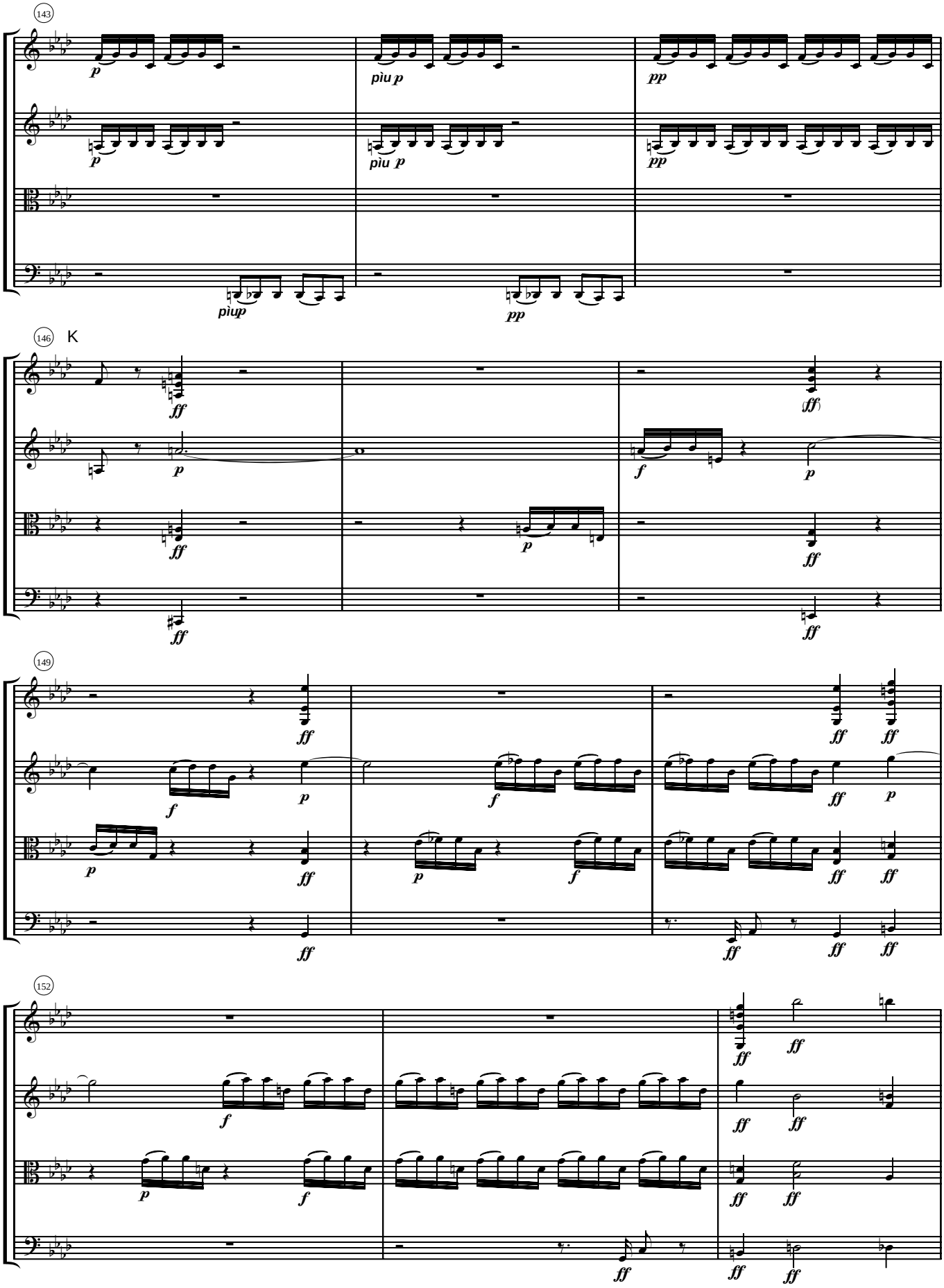

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

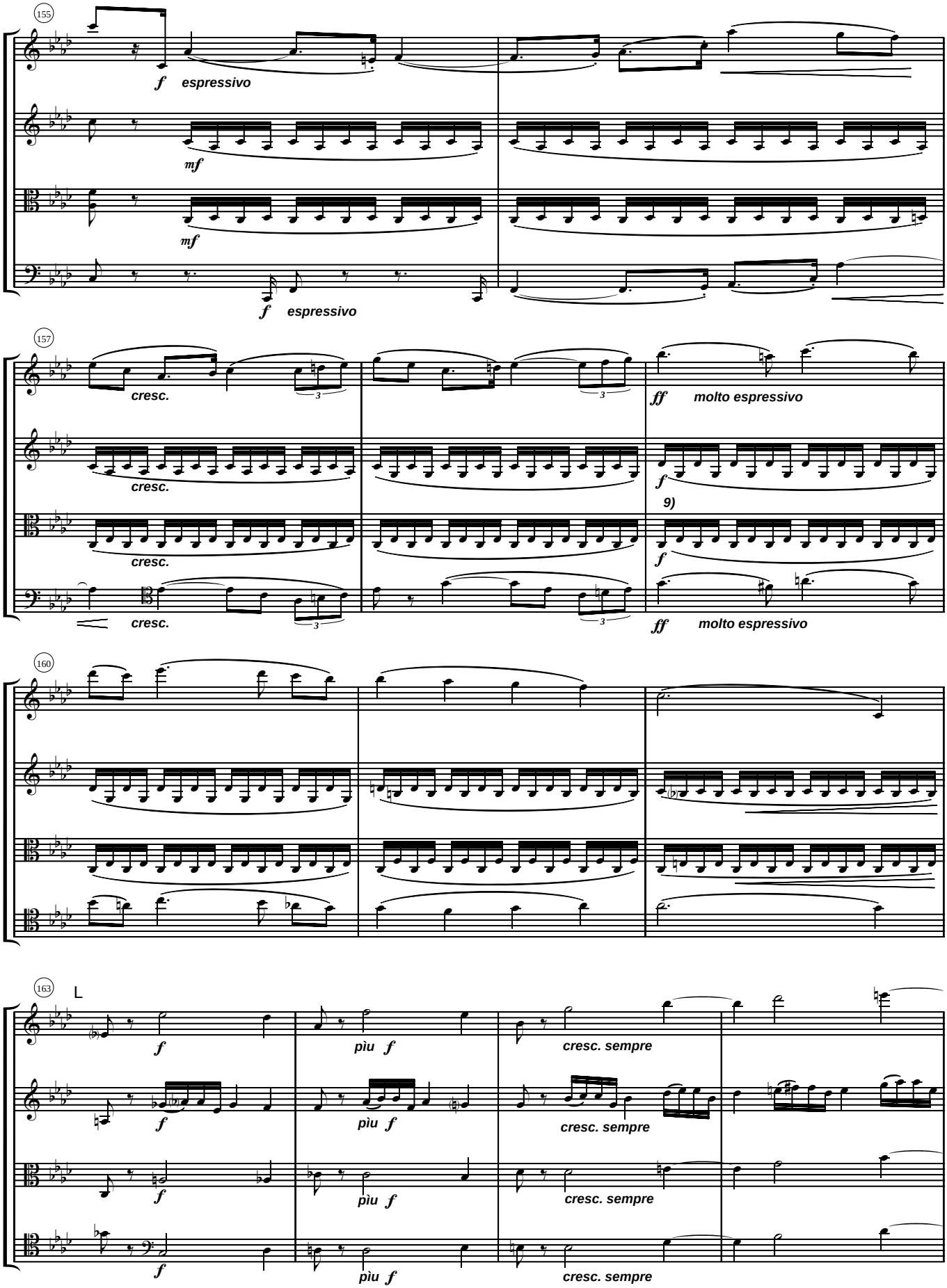

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

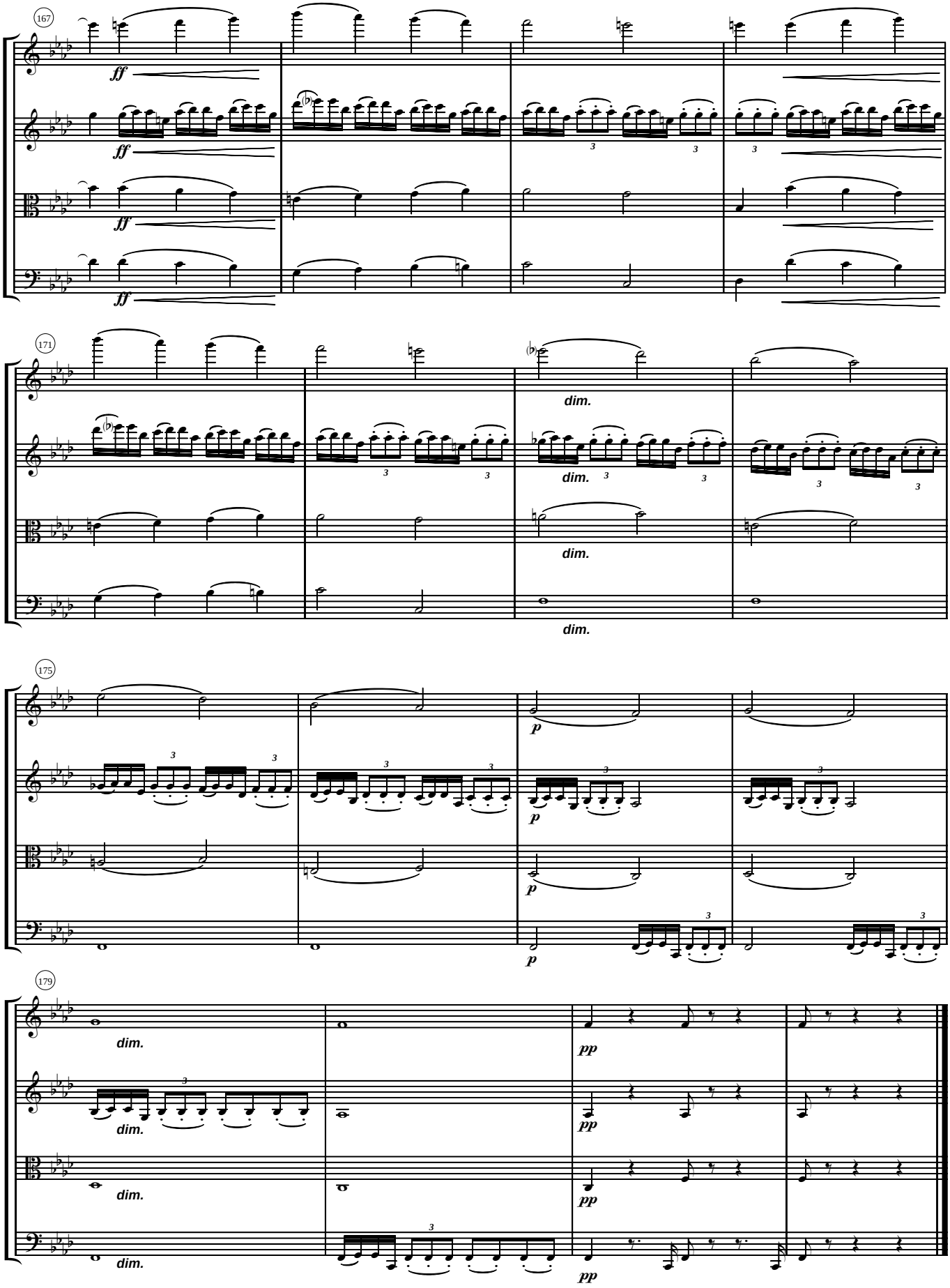

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

OBS! Detta är ett alternativ till takterna 64-74 (se sid. 7).

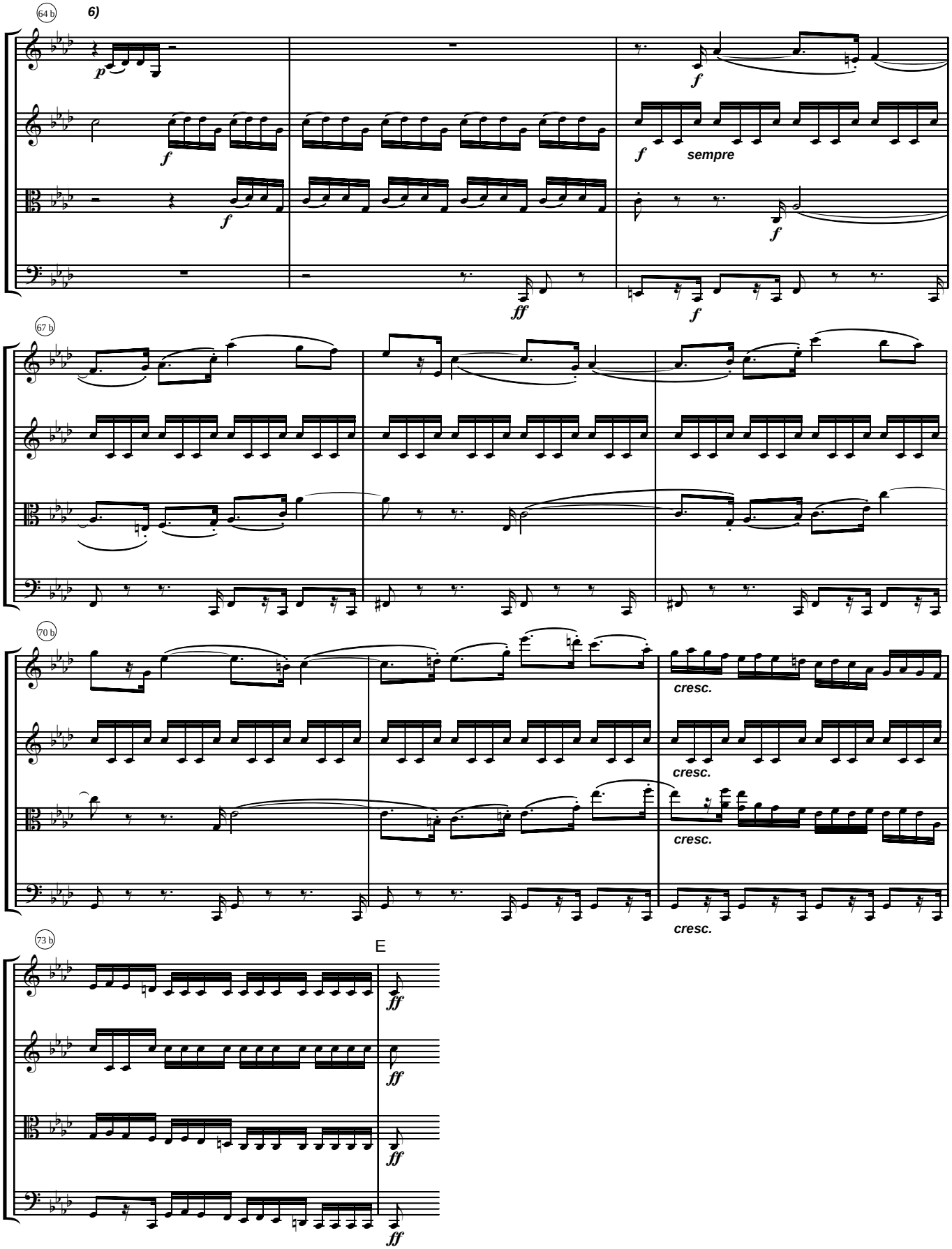

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

II. Adagio

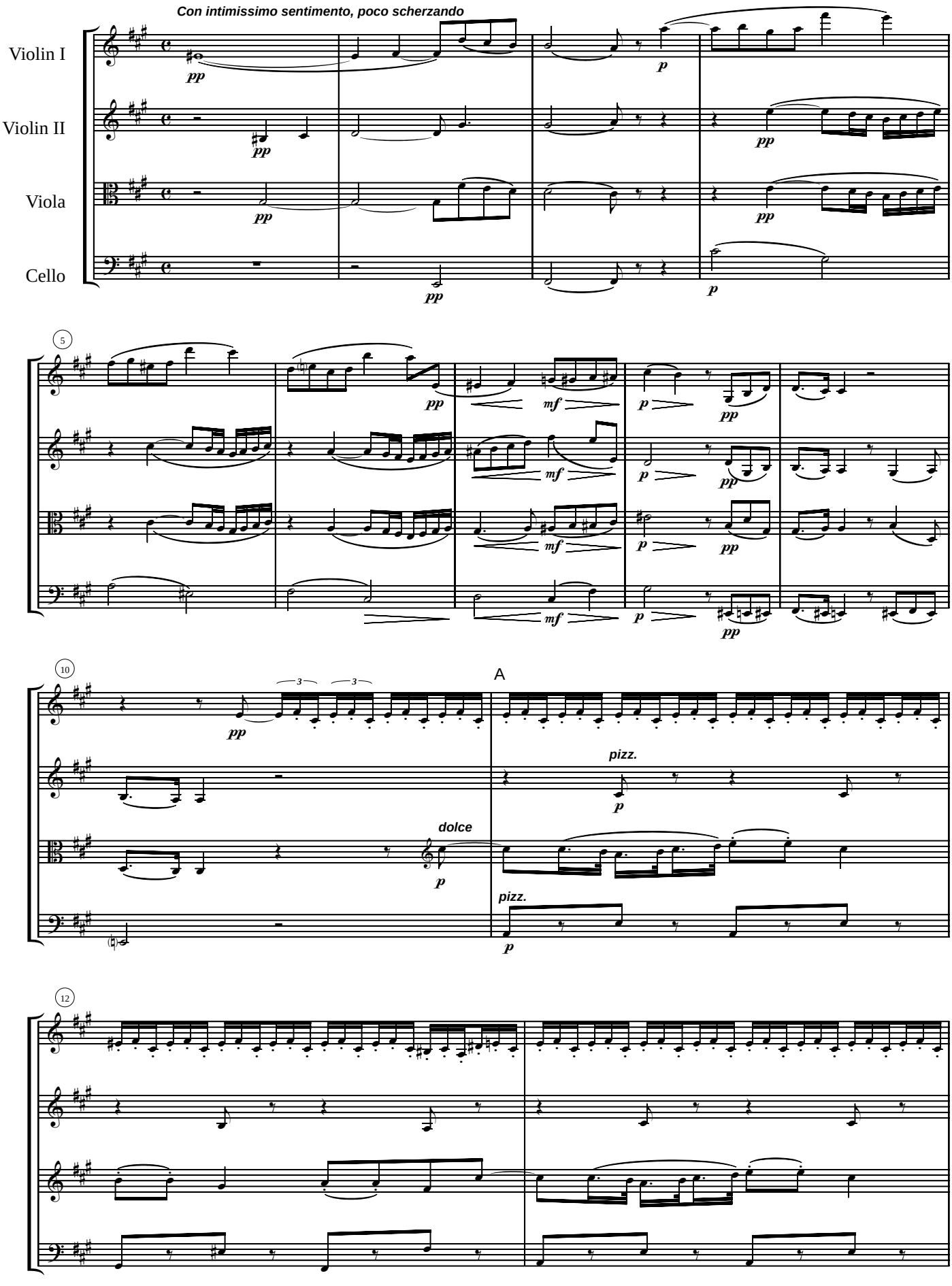

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

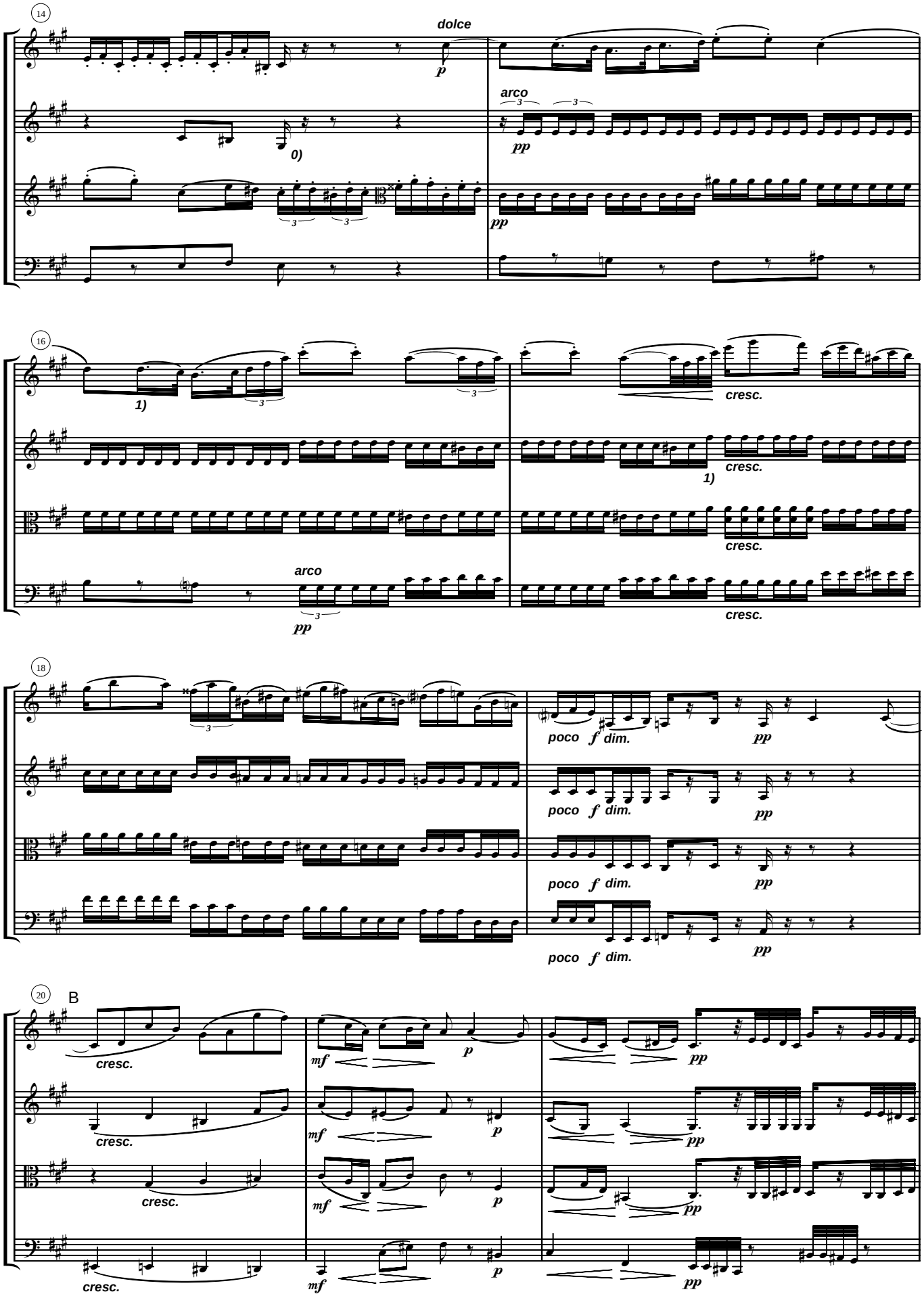

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

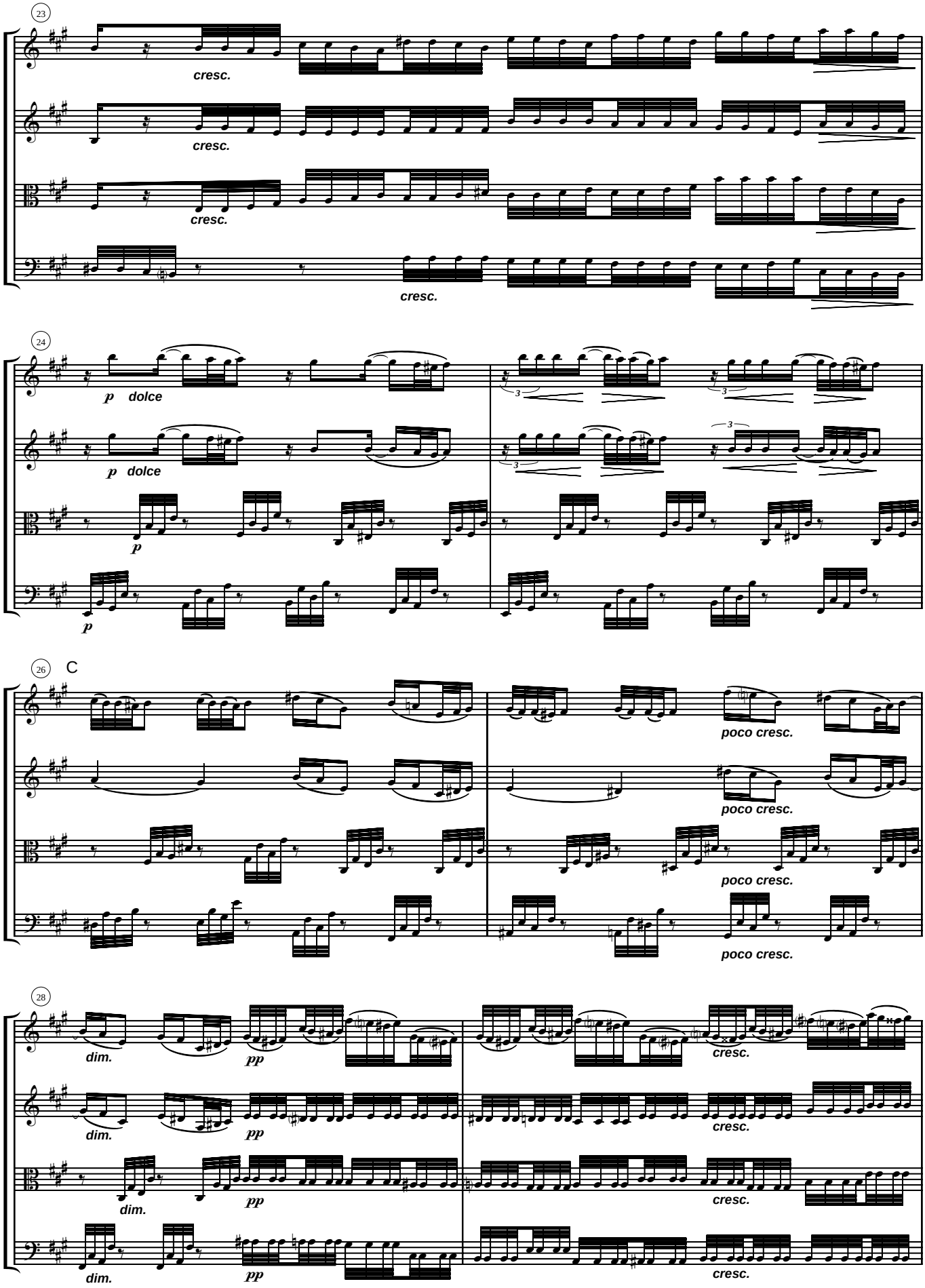

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

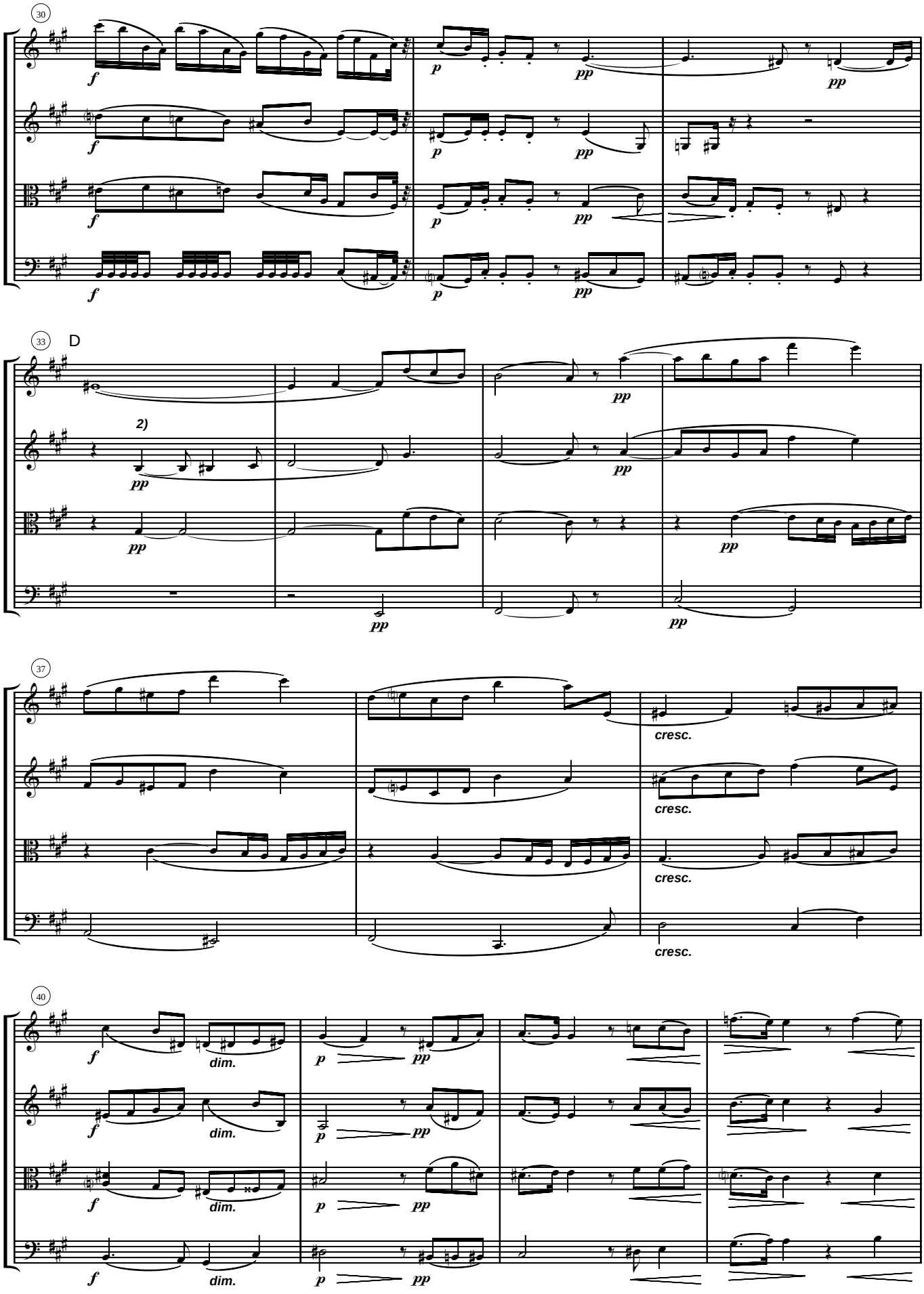

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

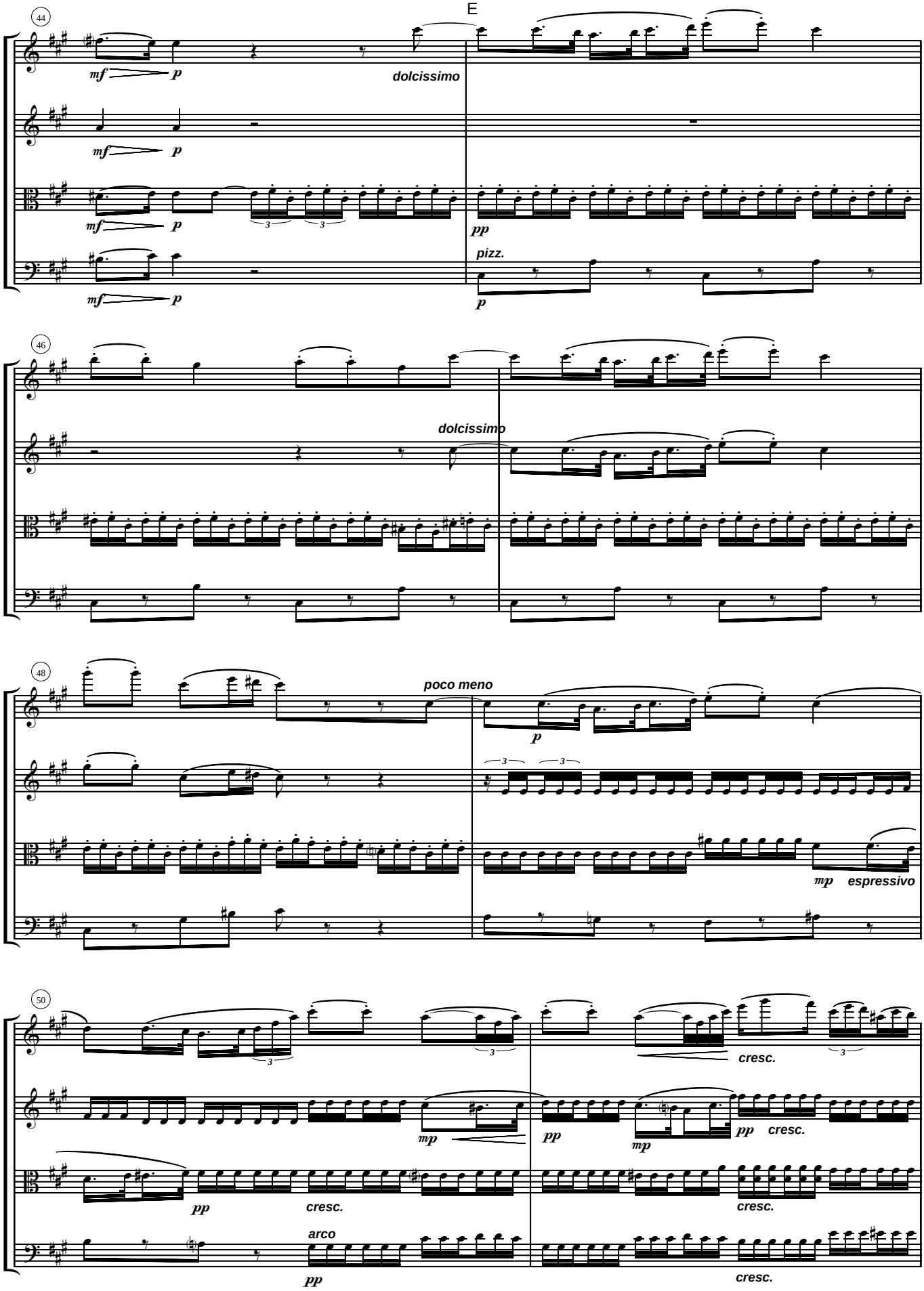

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

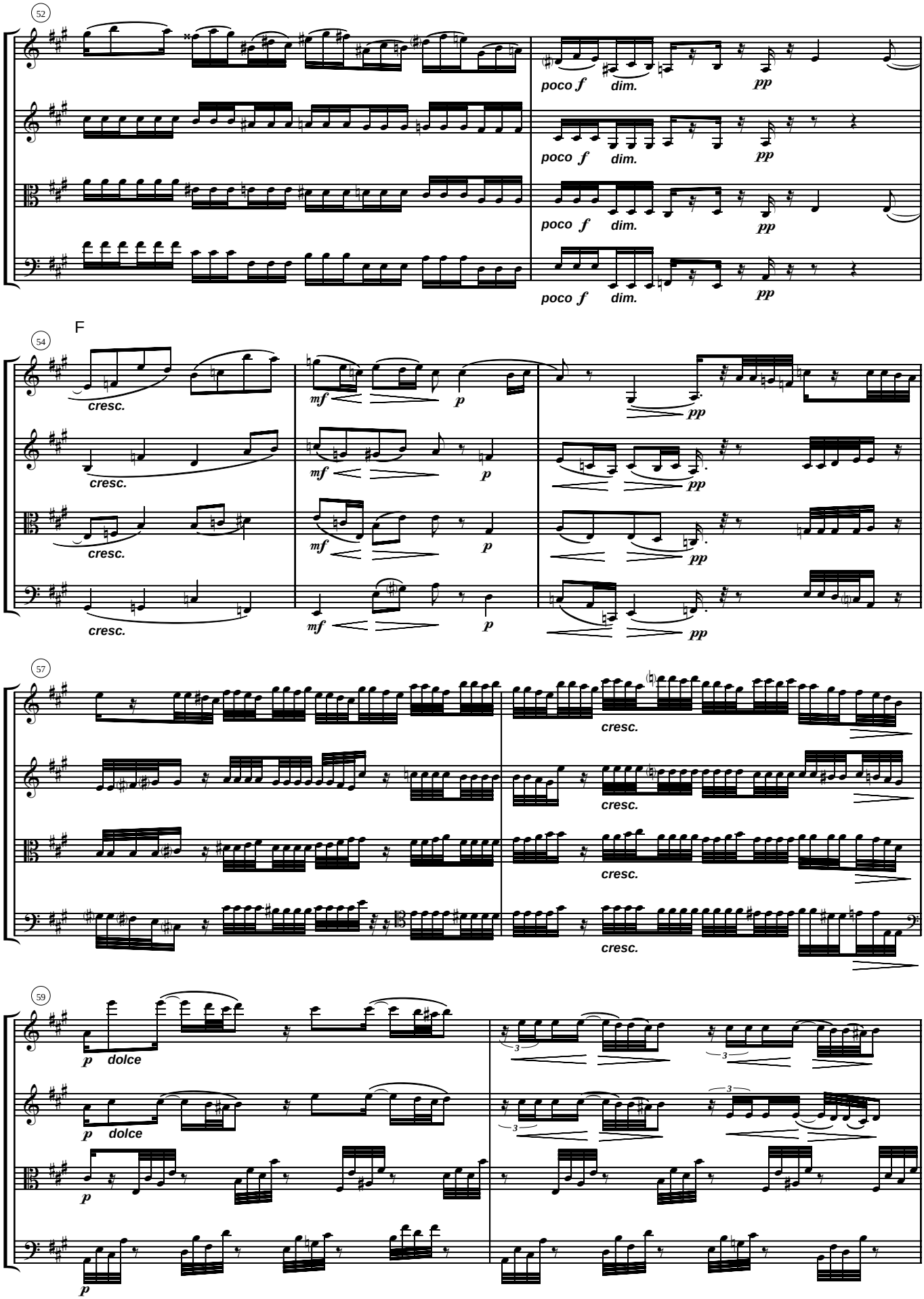

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

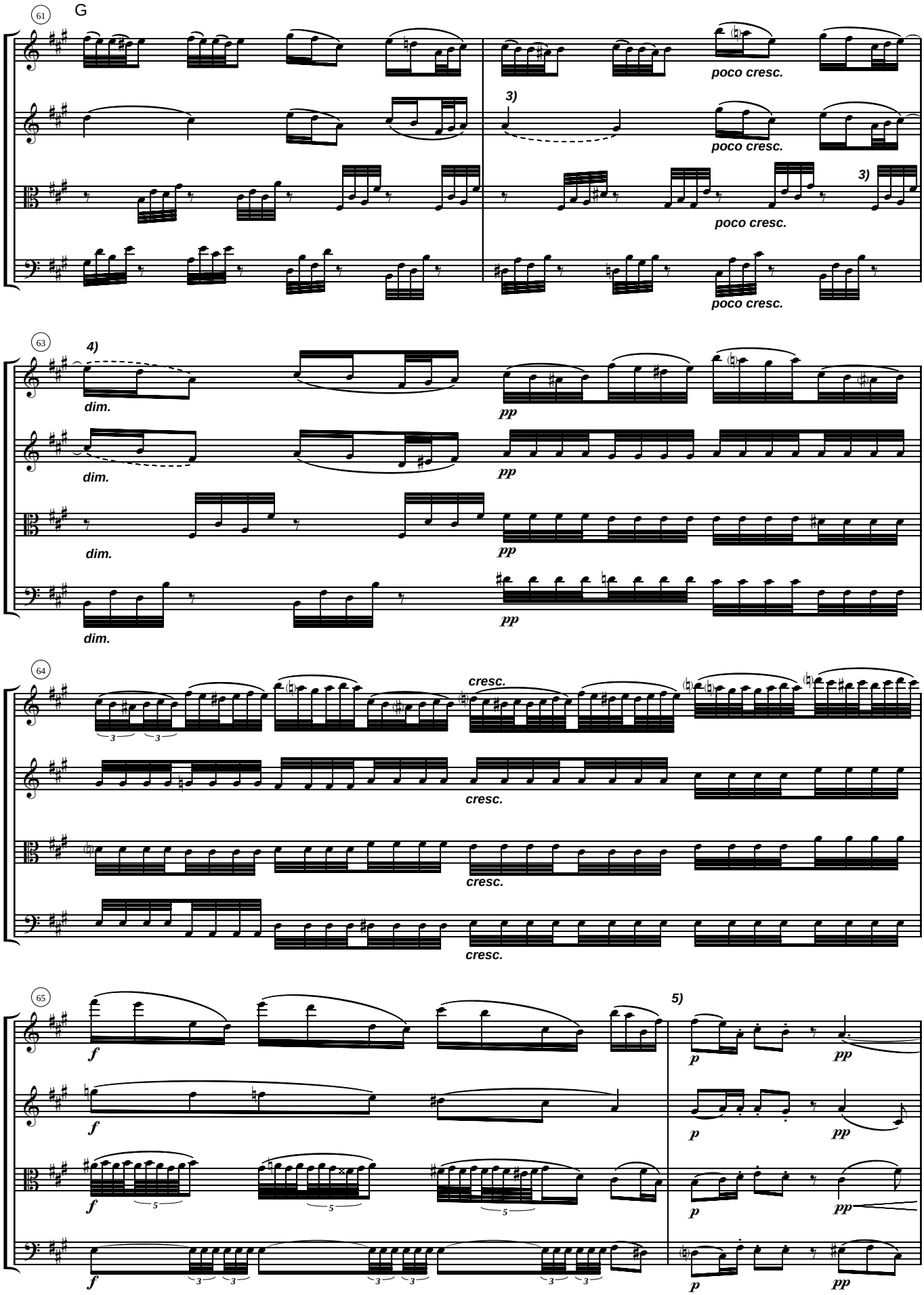

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

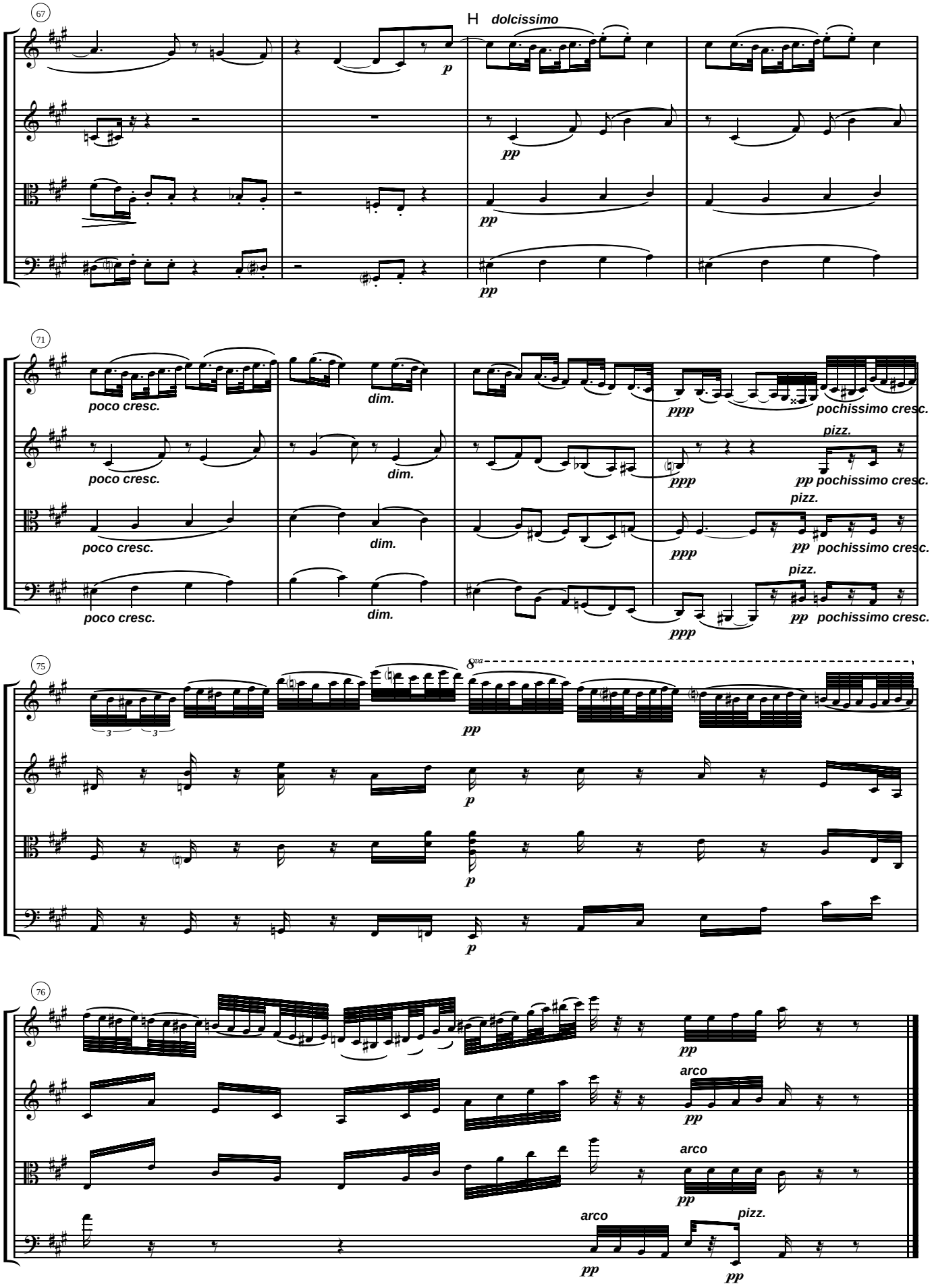
67
H
dolcissimo
p
pp
pp
pp
71
poco cresc.
dim.
ppp
pochissimo cresc.
pizz.
75
8va
76
arco
pizz.

III. Allegro giocoso

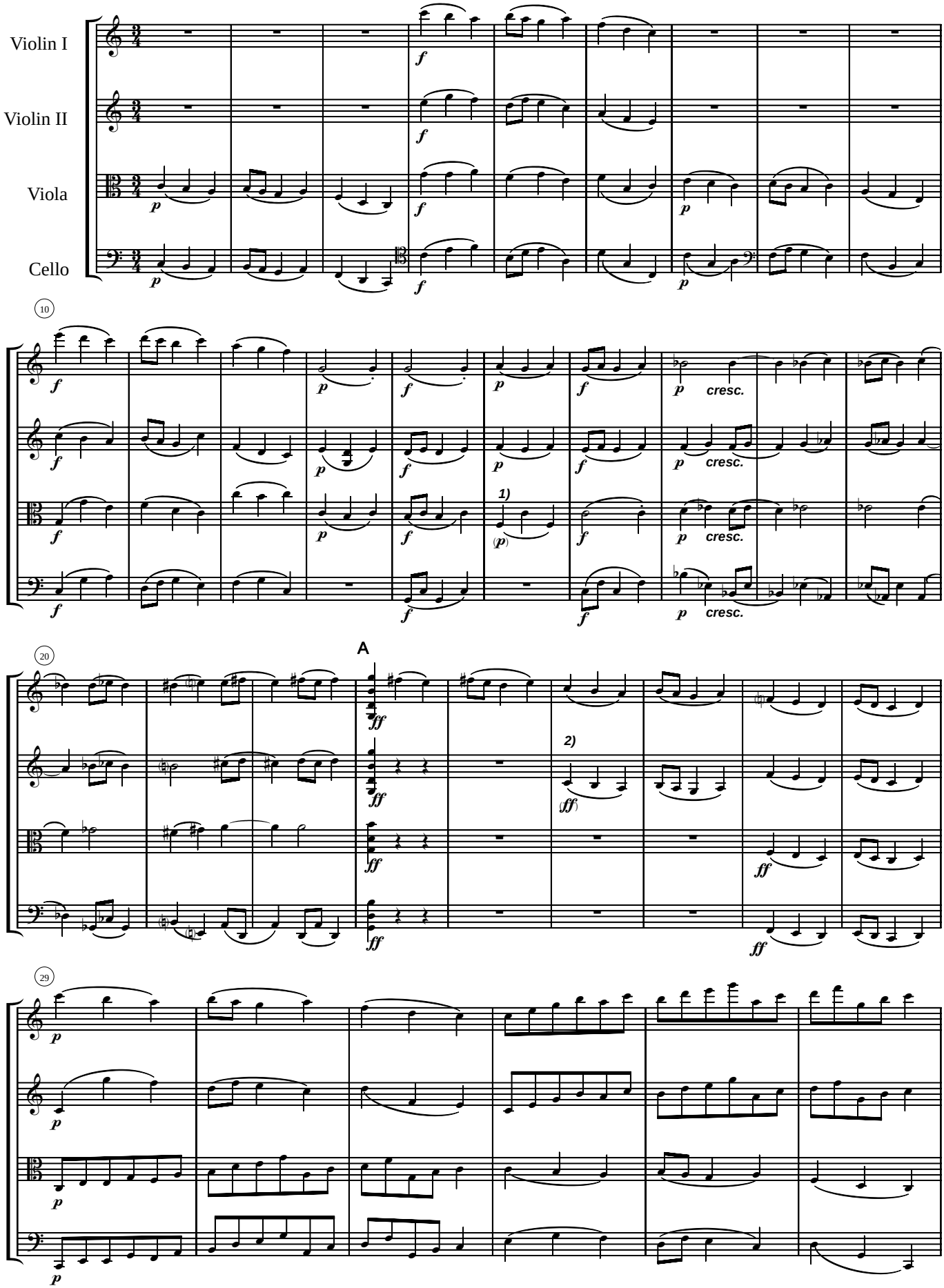

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

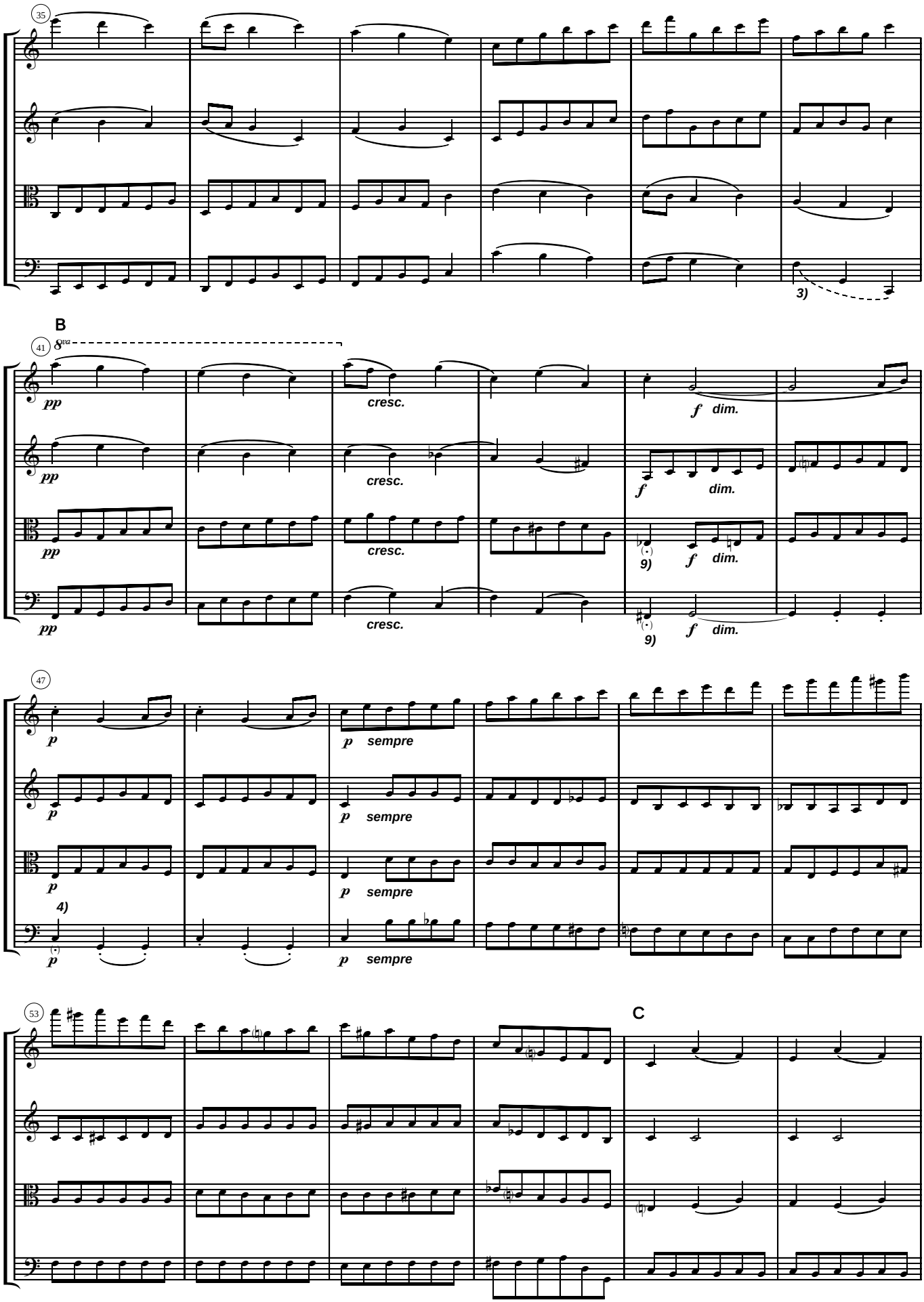

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

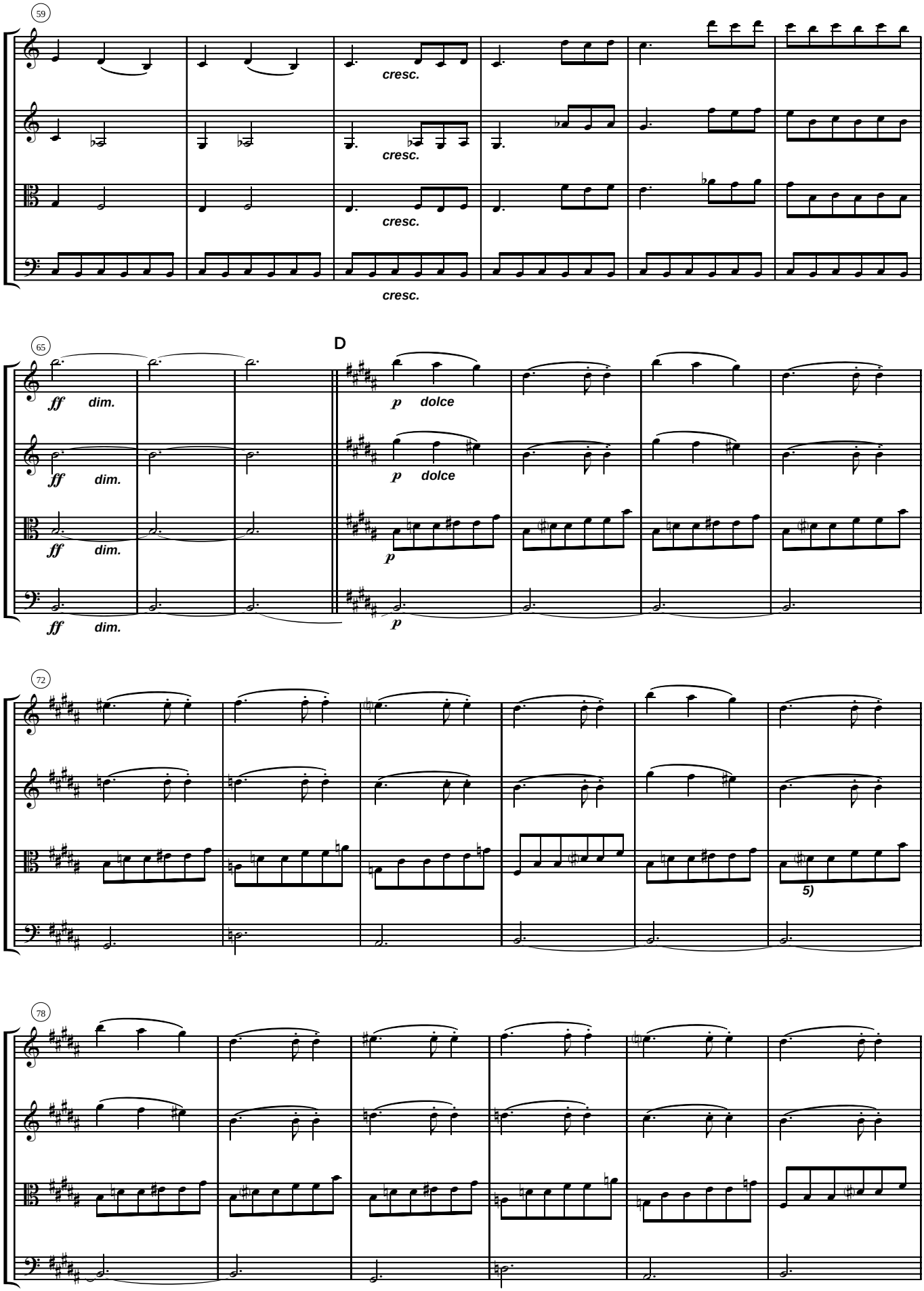

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

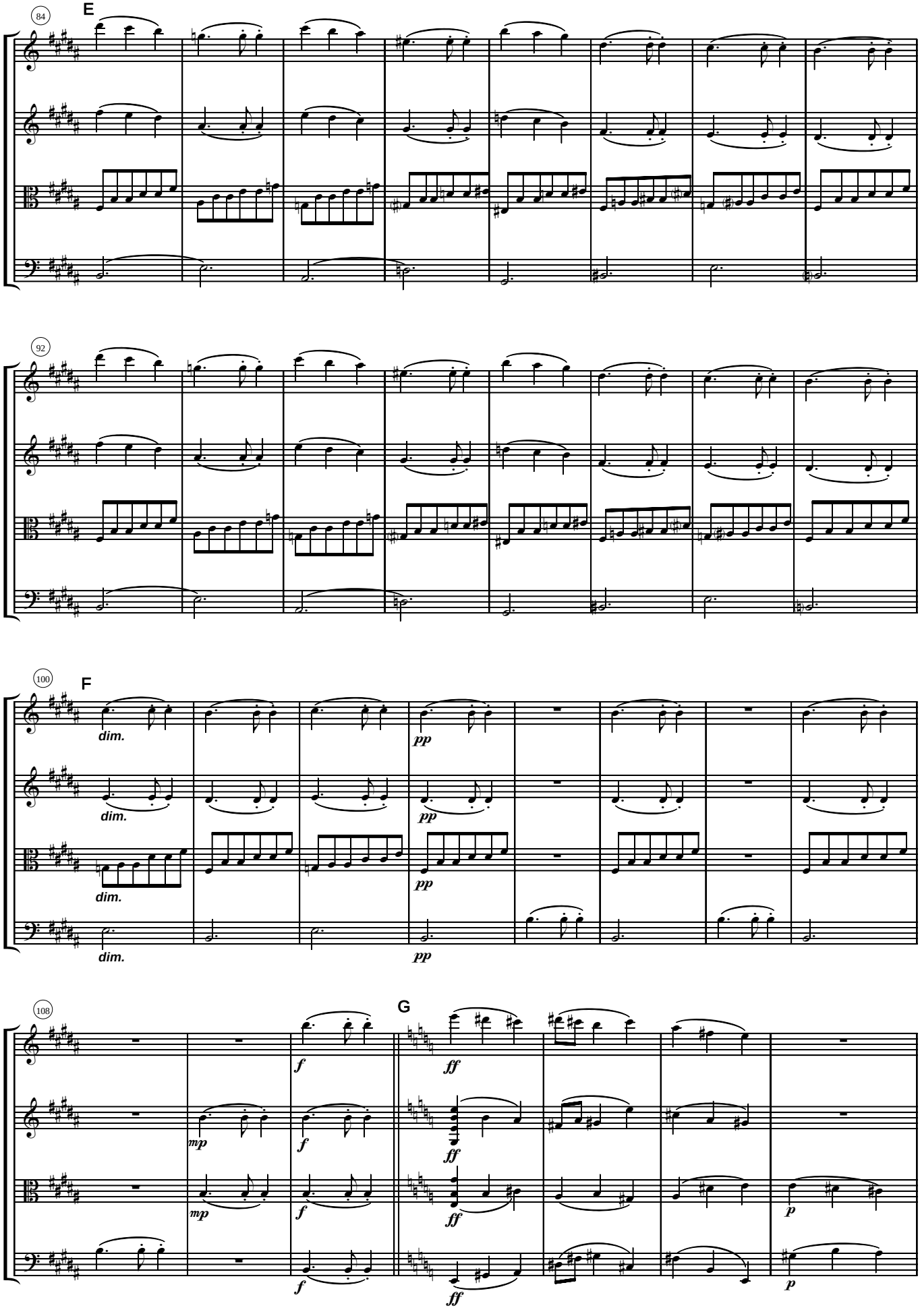

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

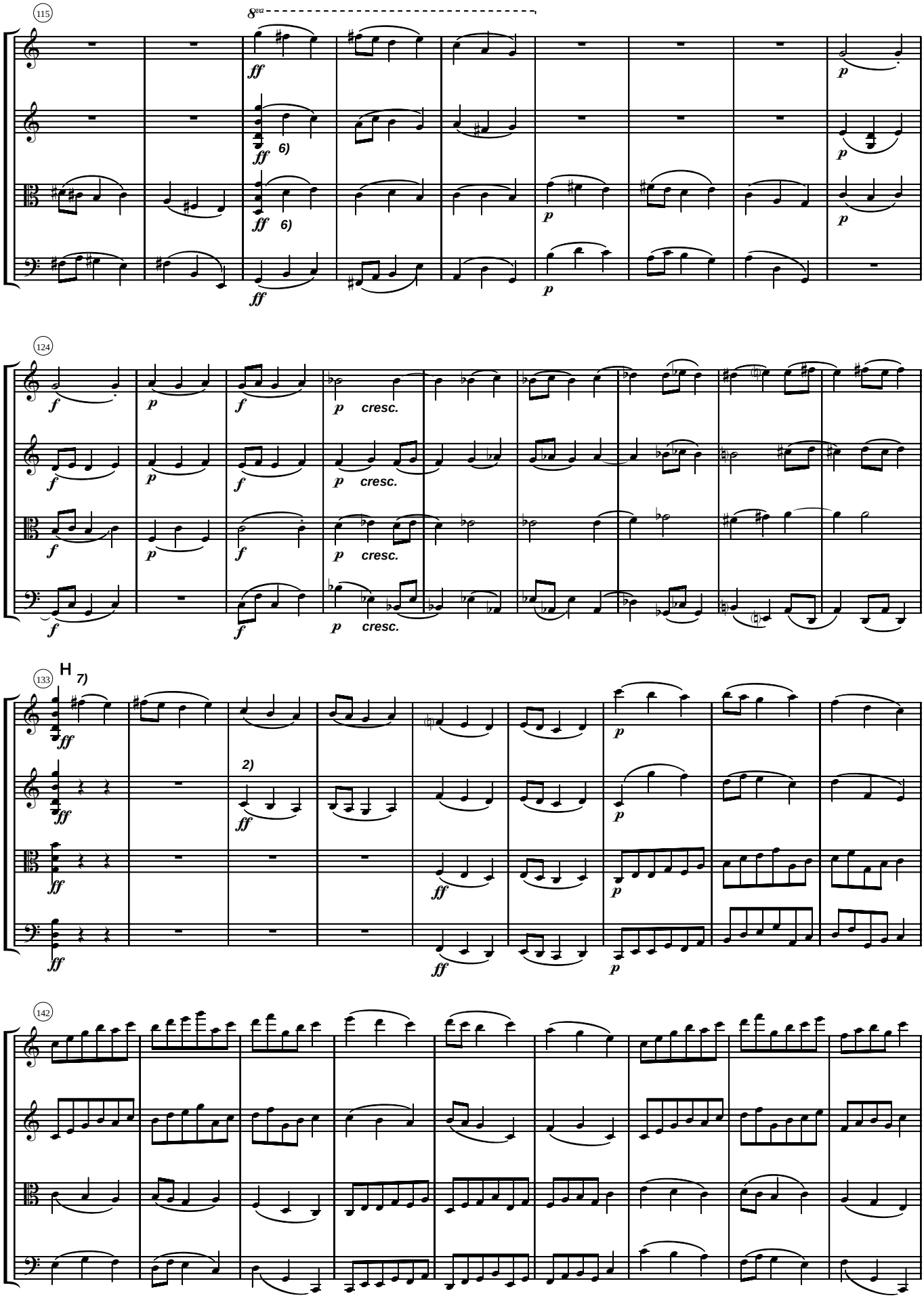

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

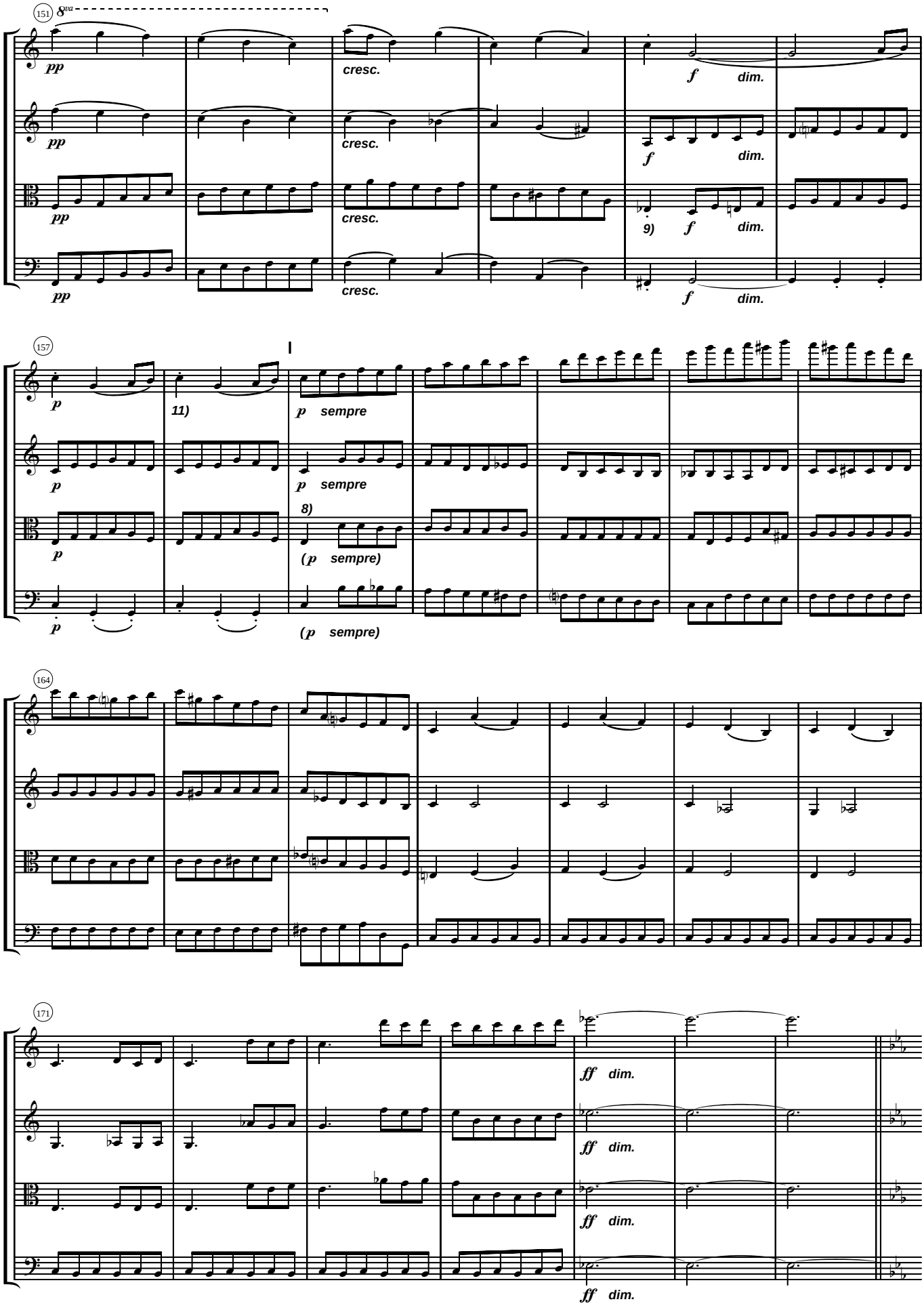

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

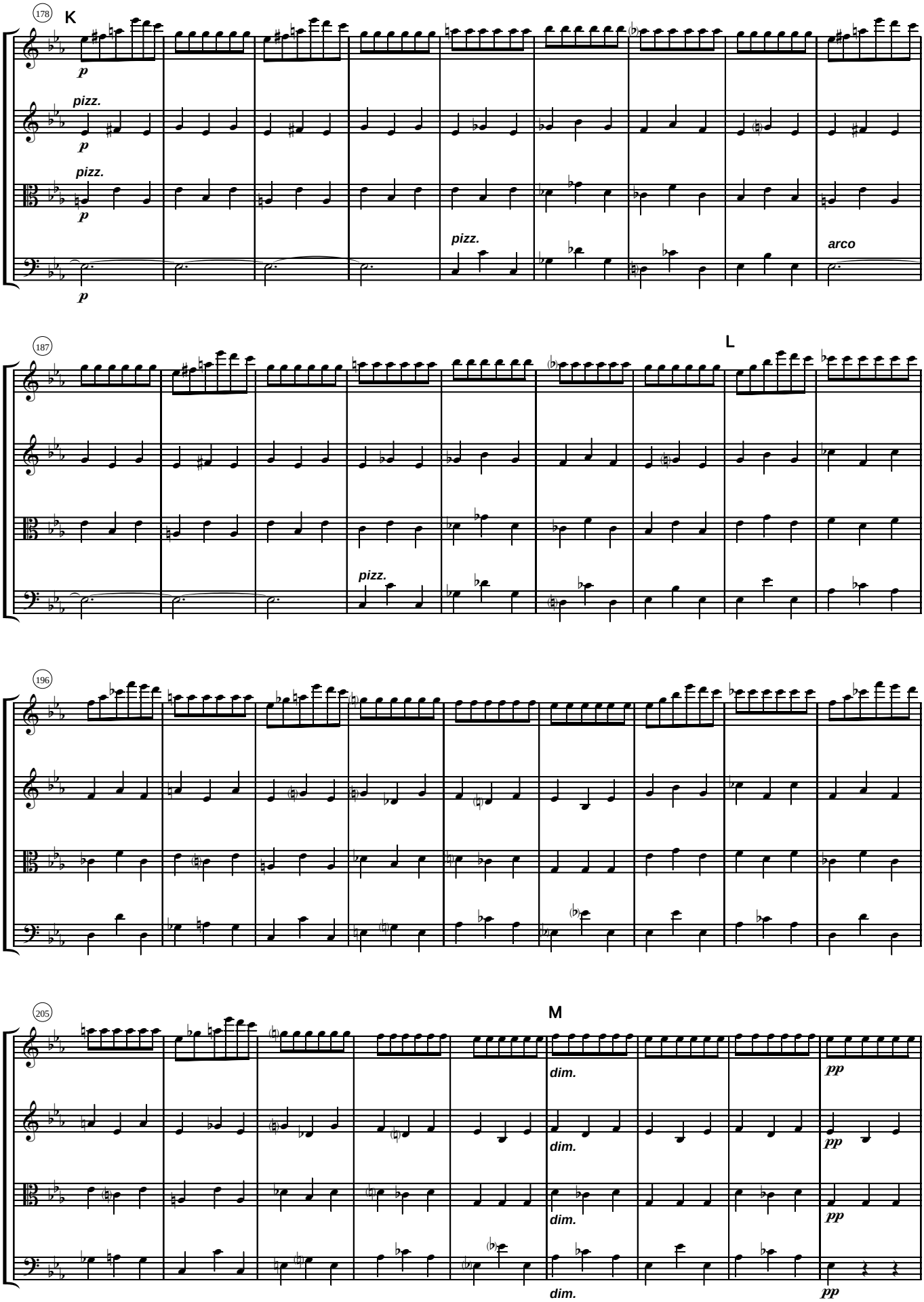

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

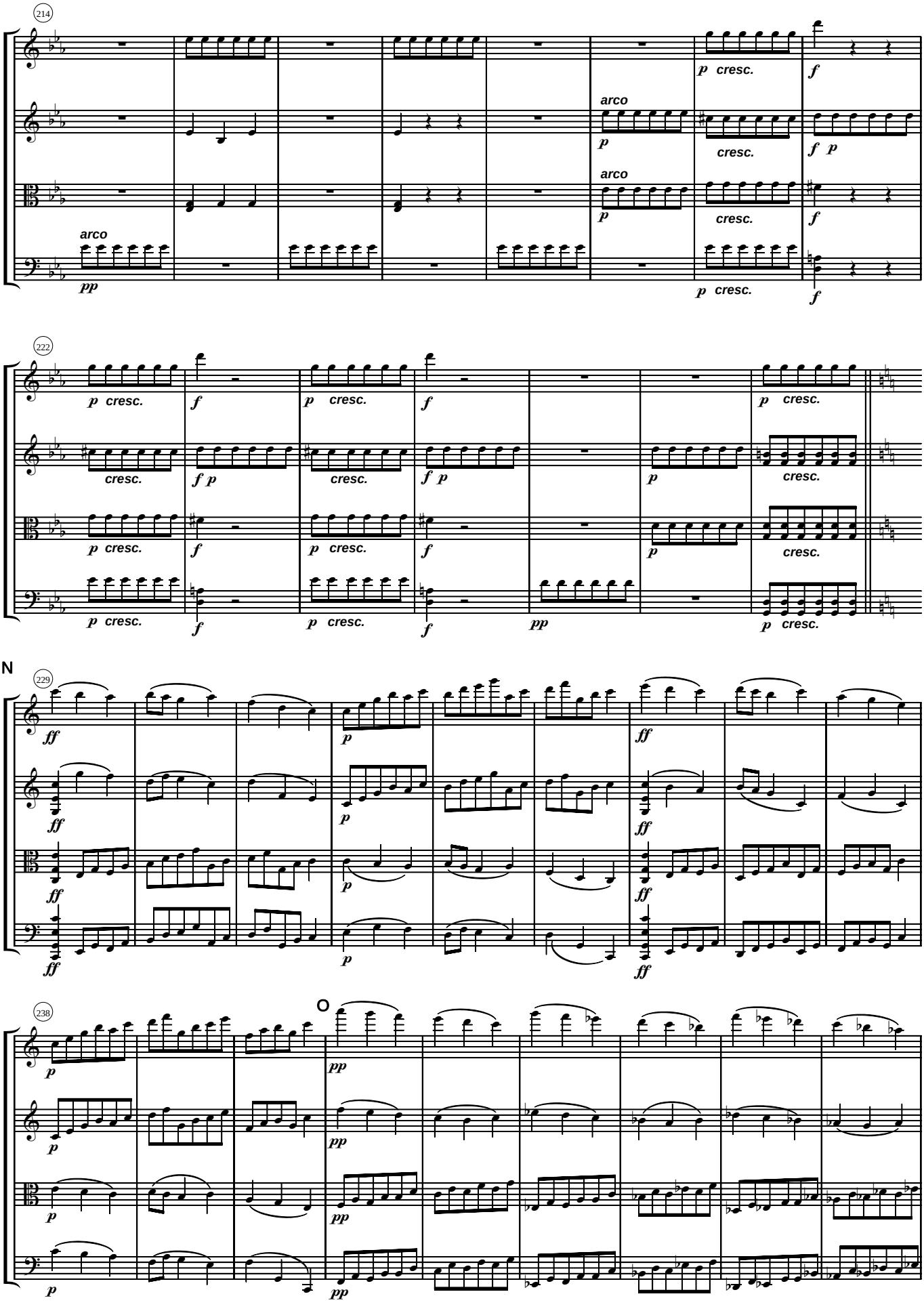
214
arco
pp
p cresc.
f
arco
p
cresc.
f p
arco
p
cresc.
f
p cresc.
f
222
p cresc.
f
cresc.
f p
p
cresc.
N
229
ff
p
O
238
pp

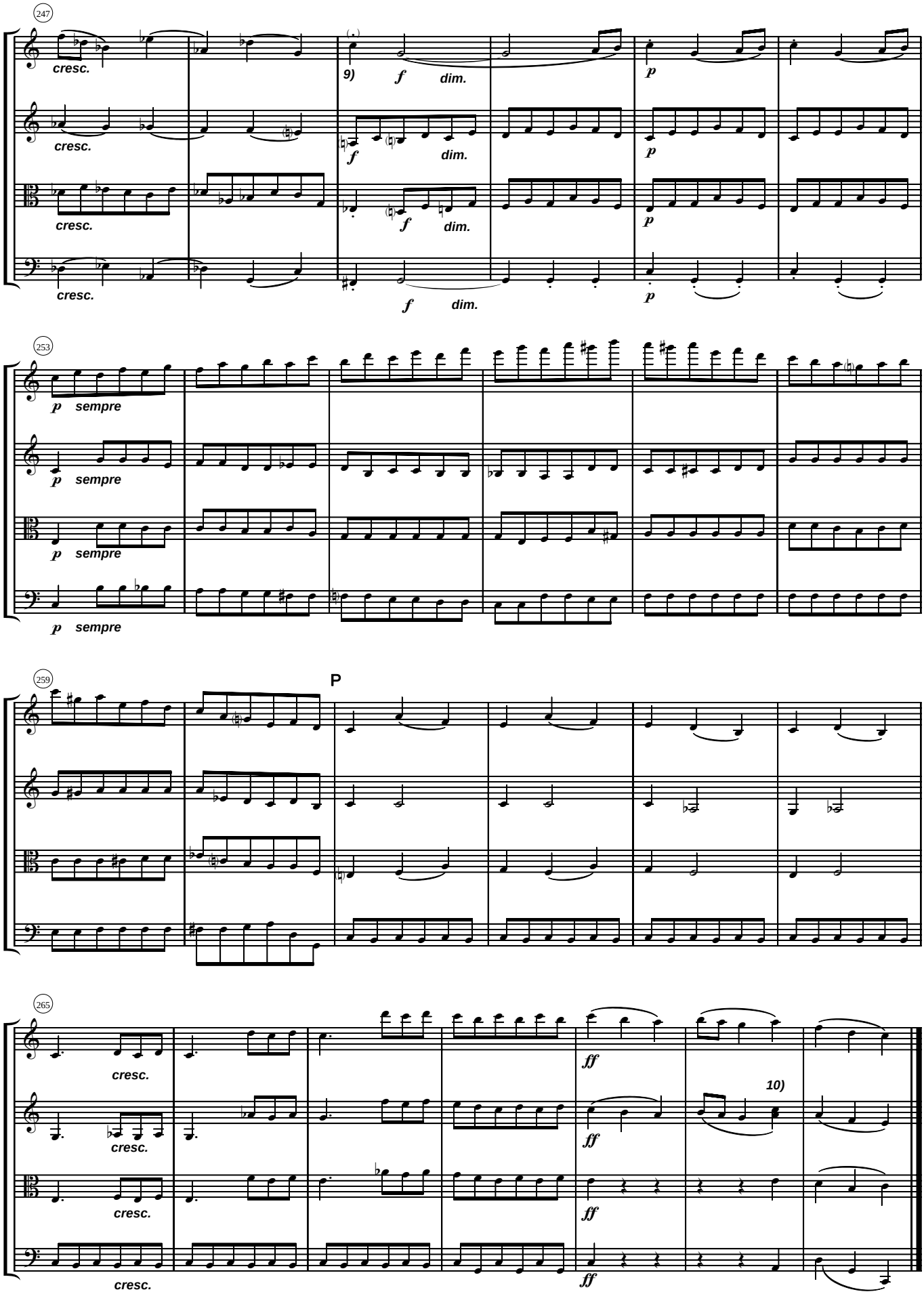

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

IV. Allegretto

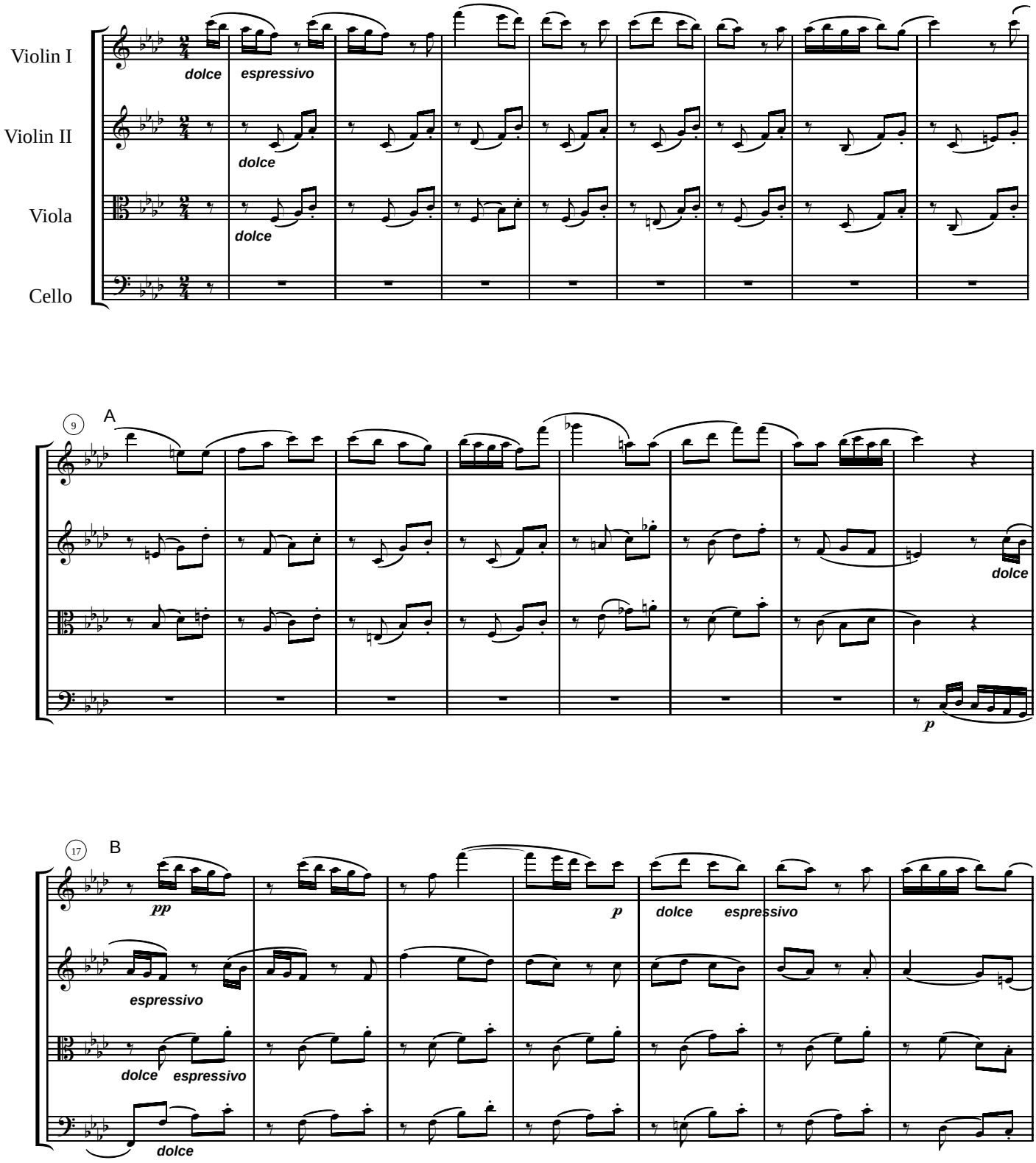

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

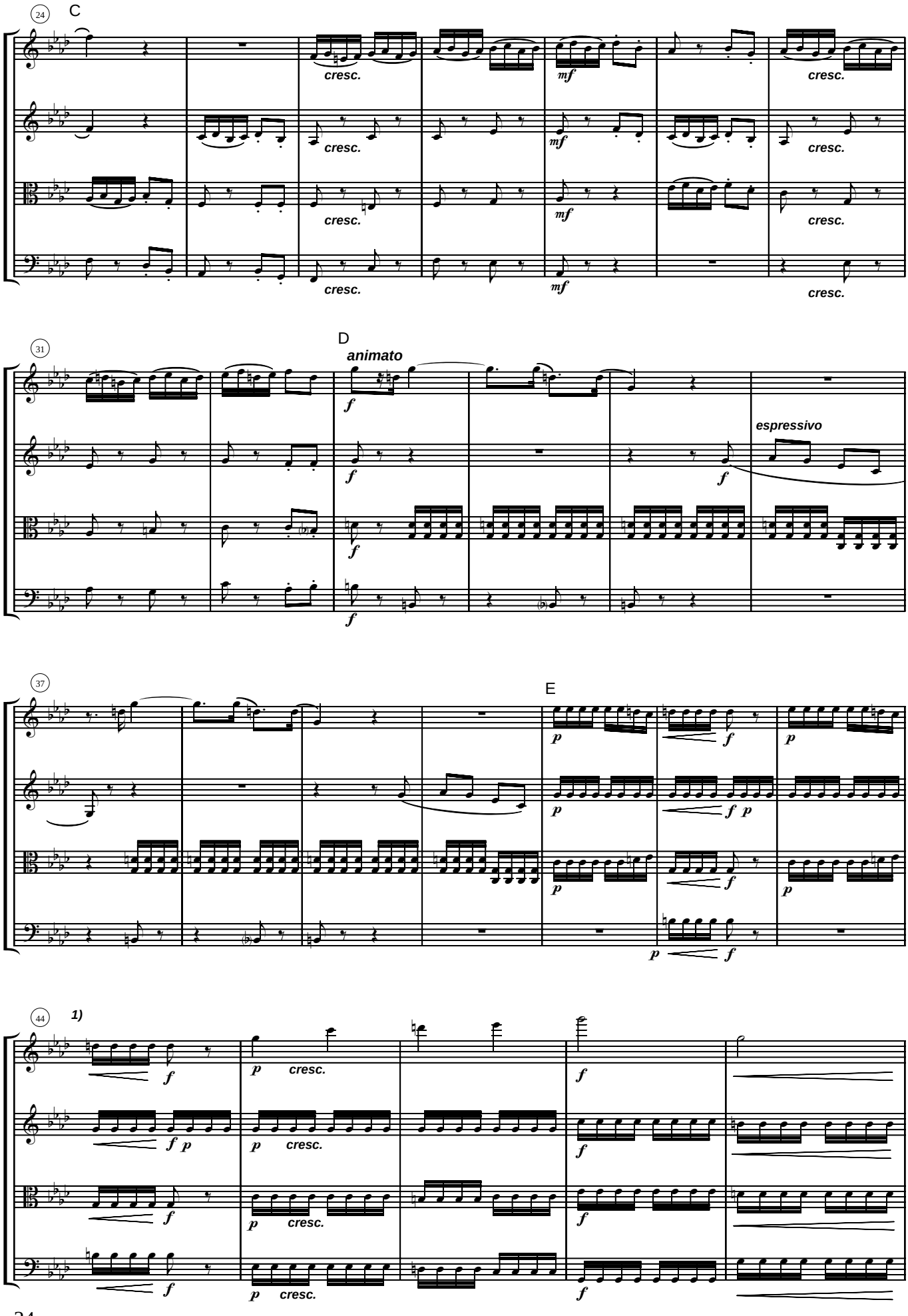

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

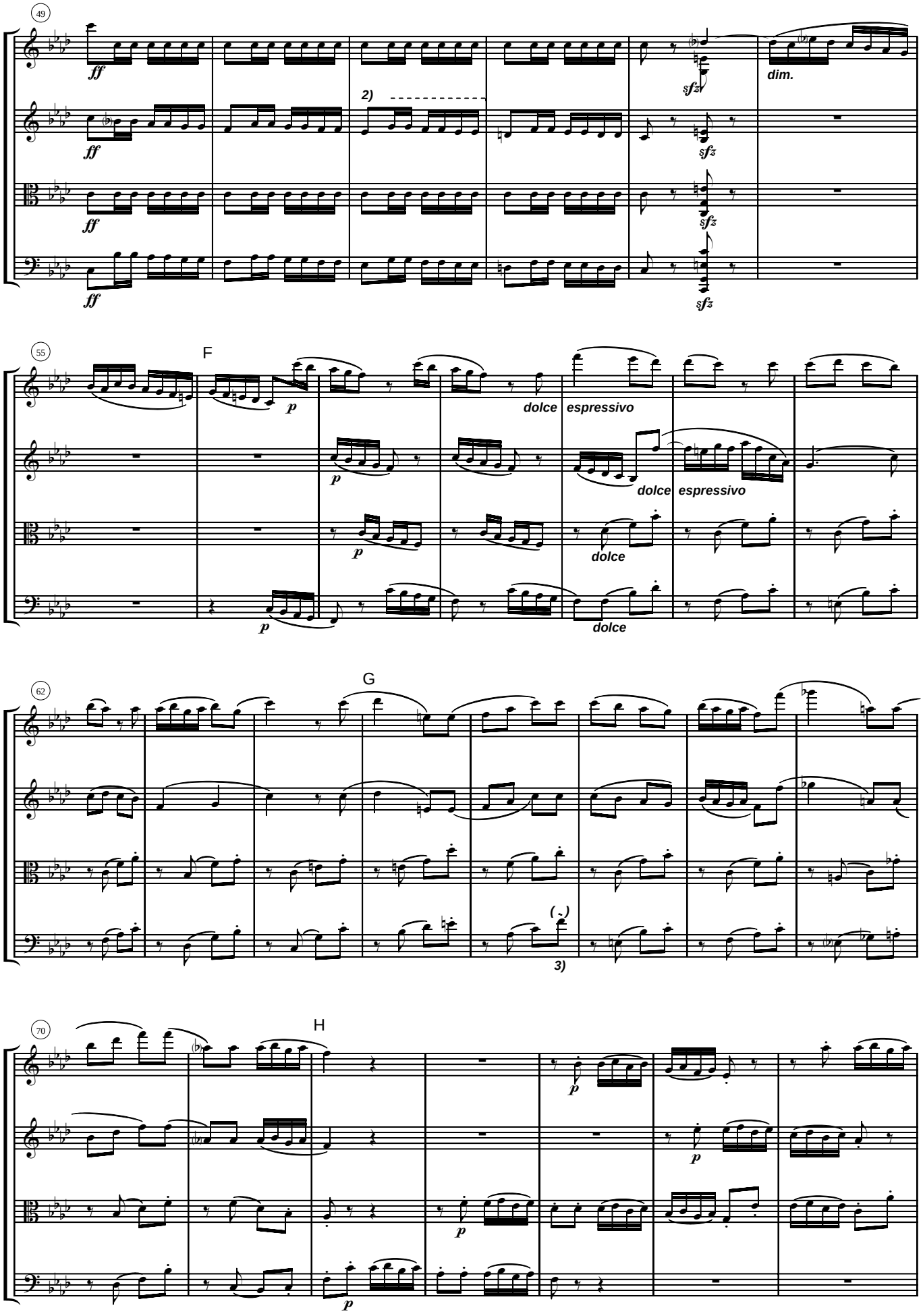

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

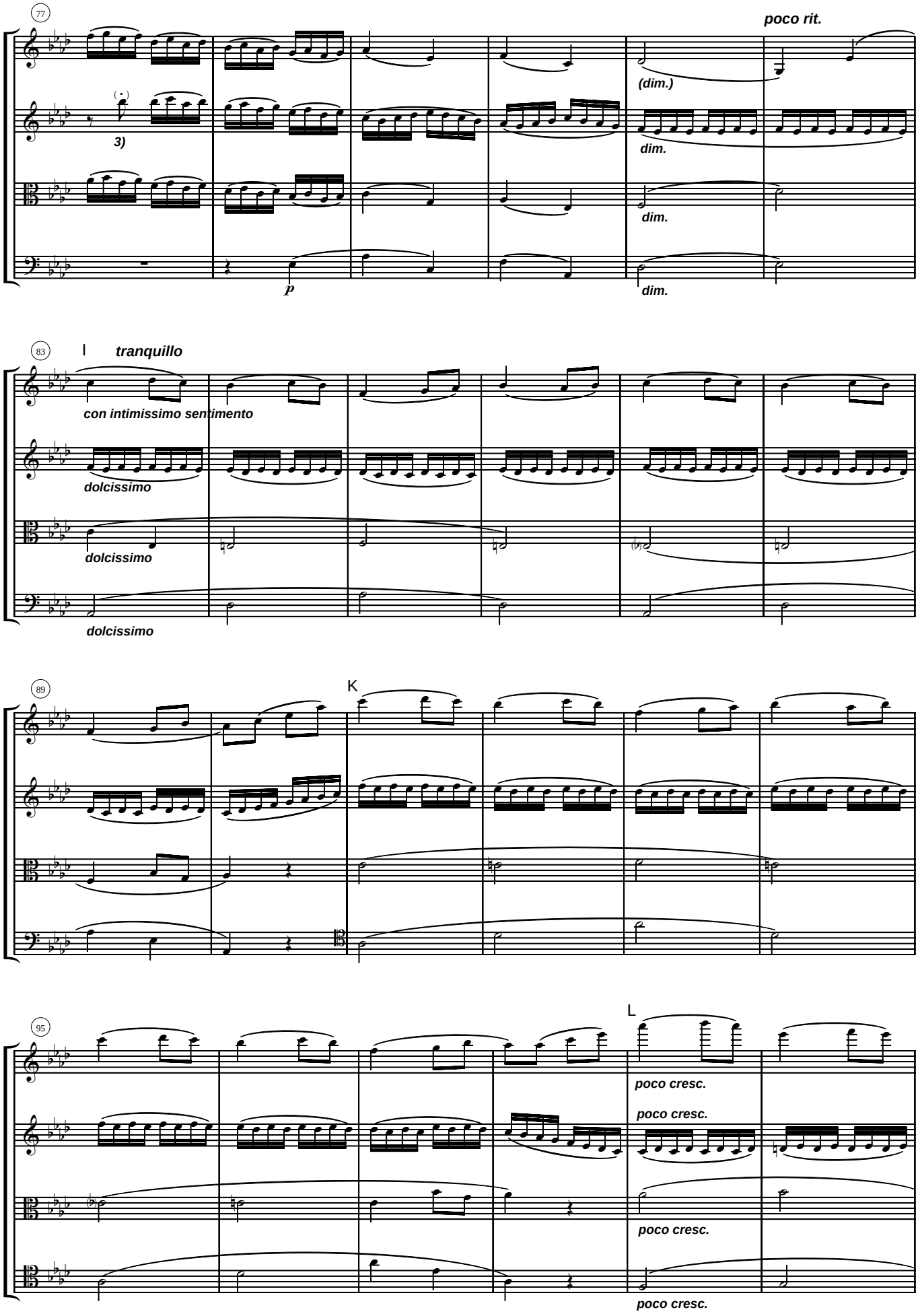

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

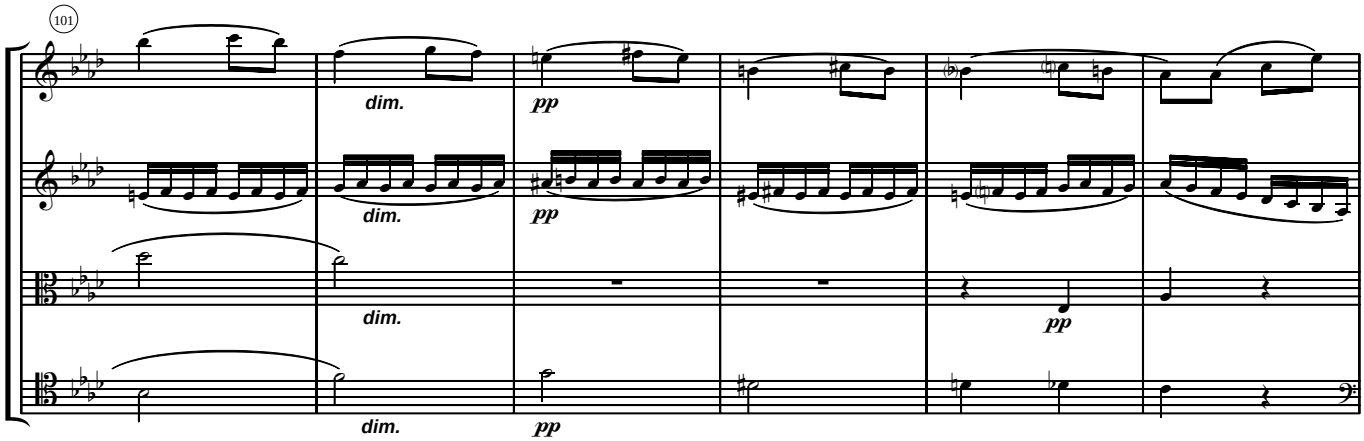

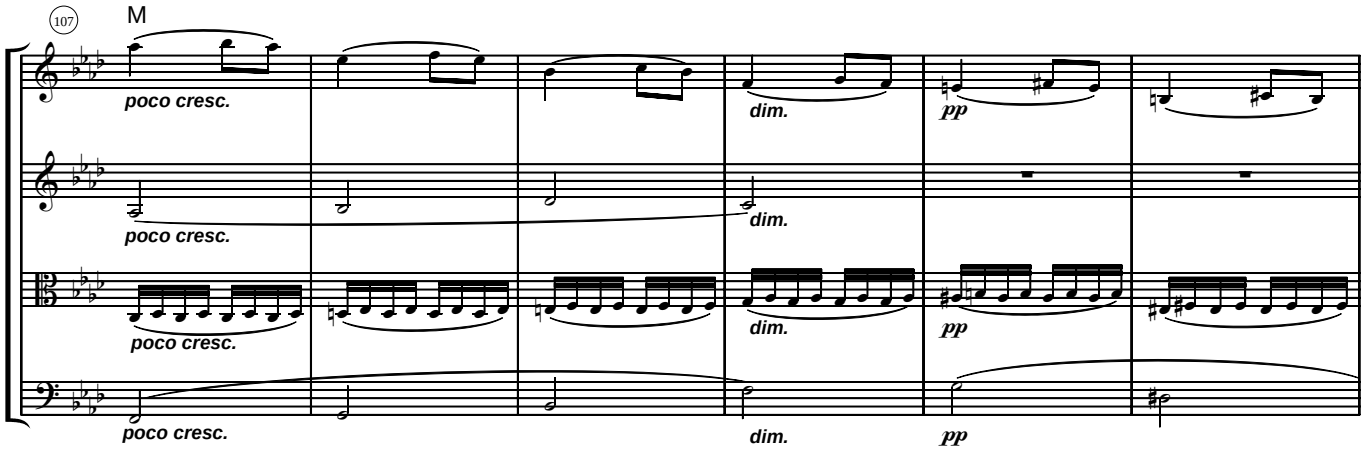

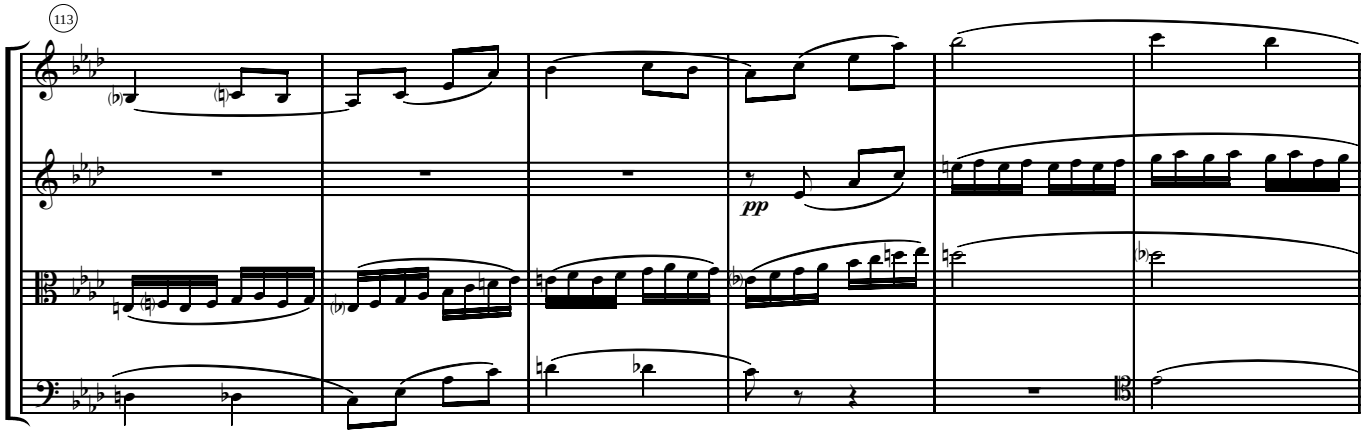

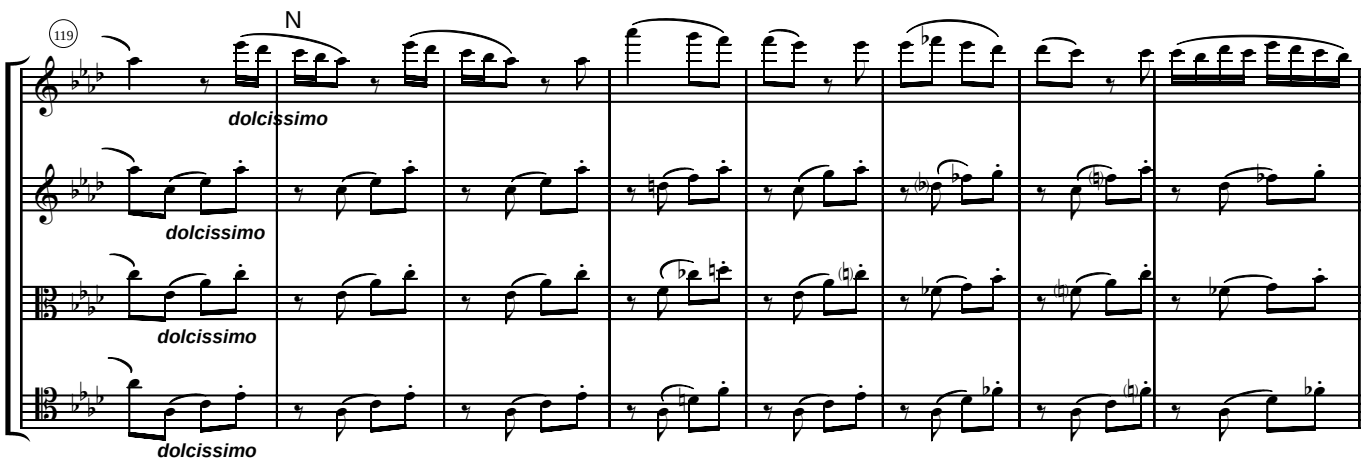

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

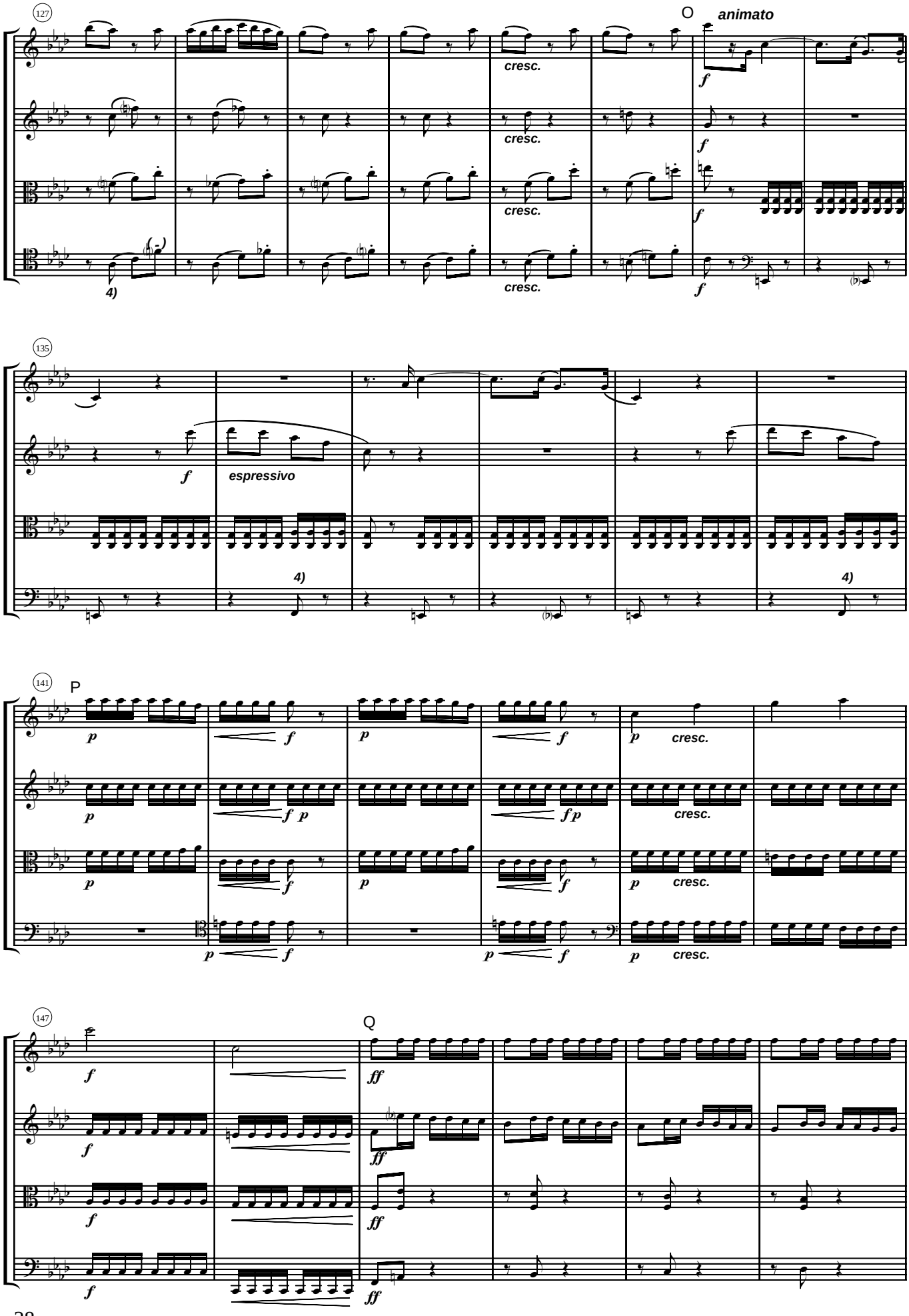

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

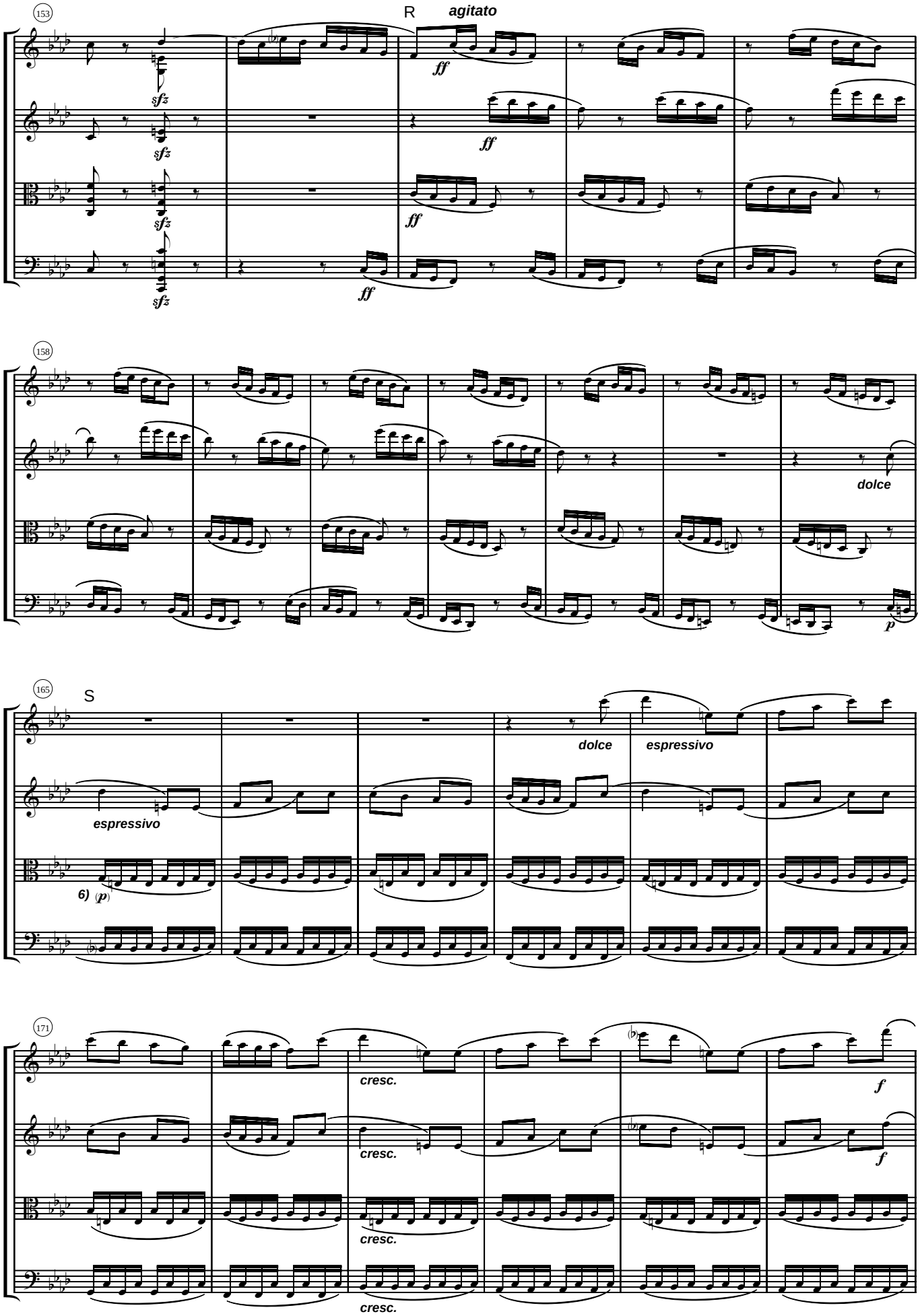

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

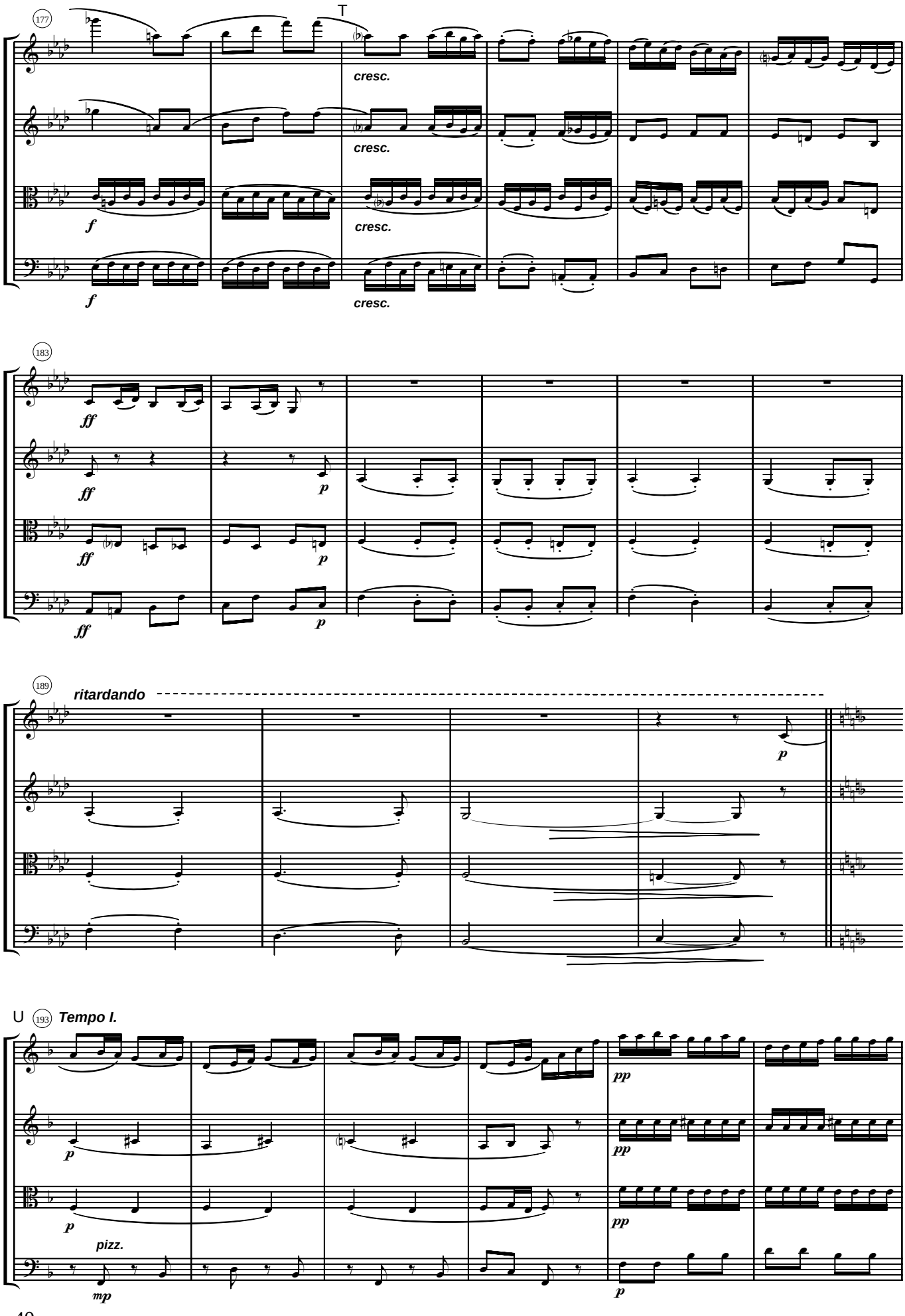

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

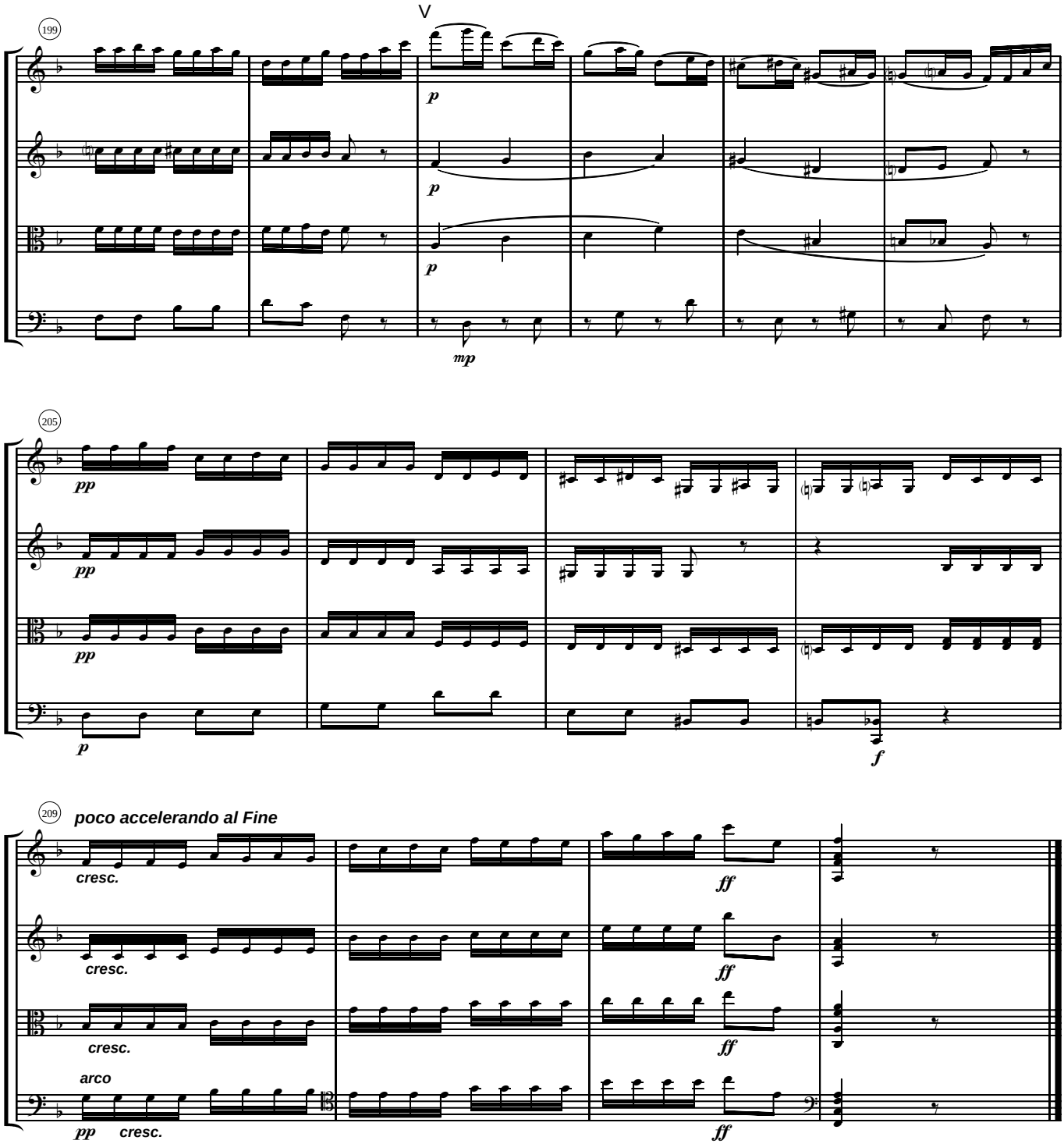

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

IV. Allegro (försök till Finale)

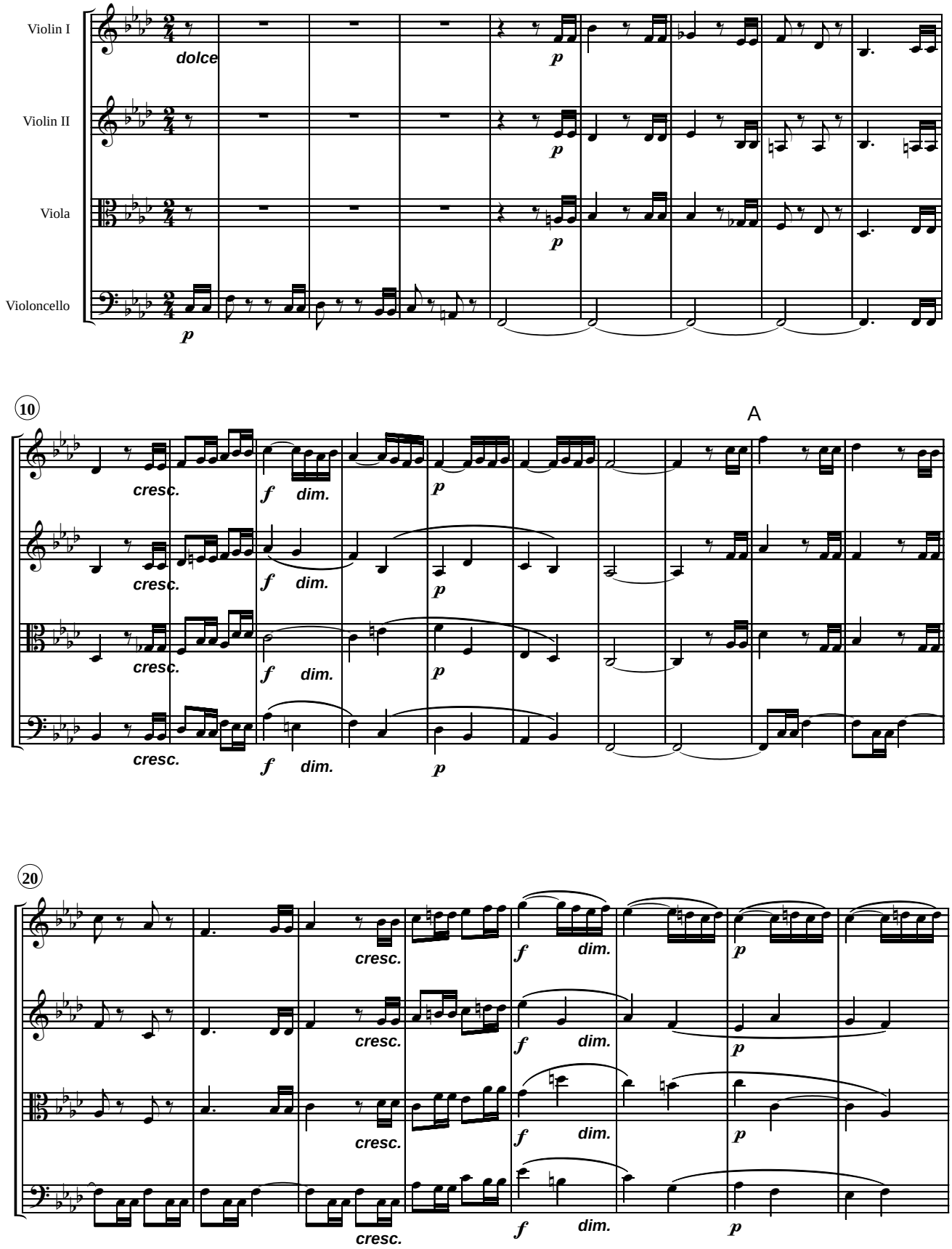

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

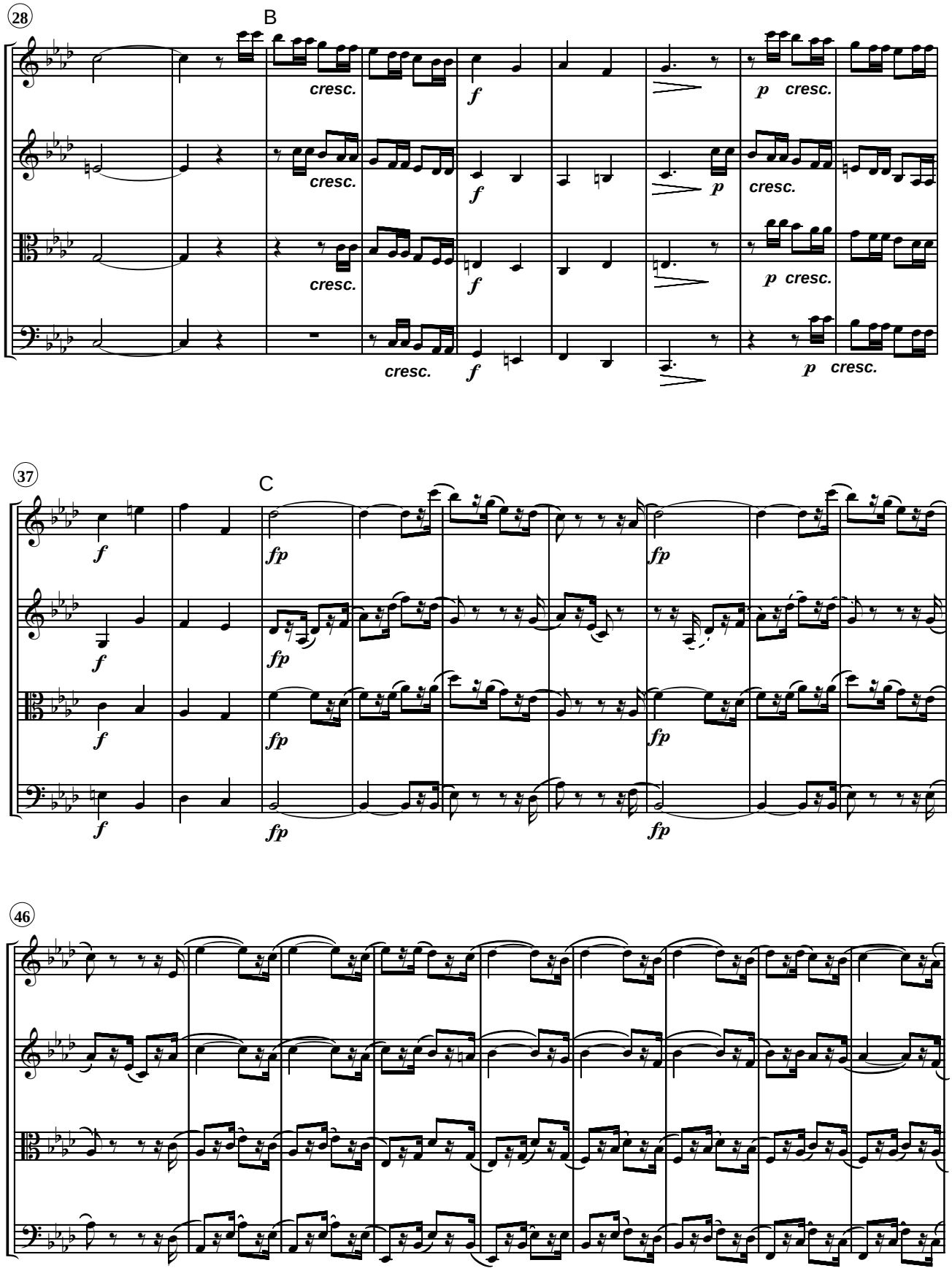

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

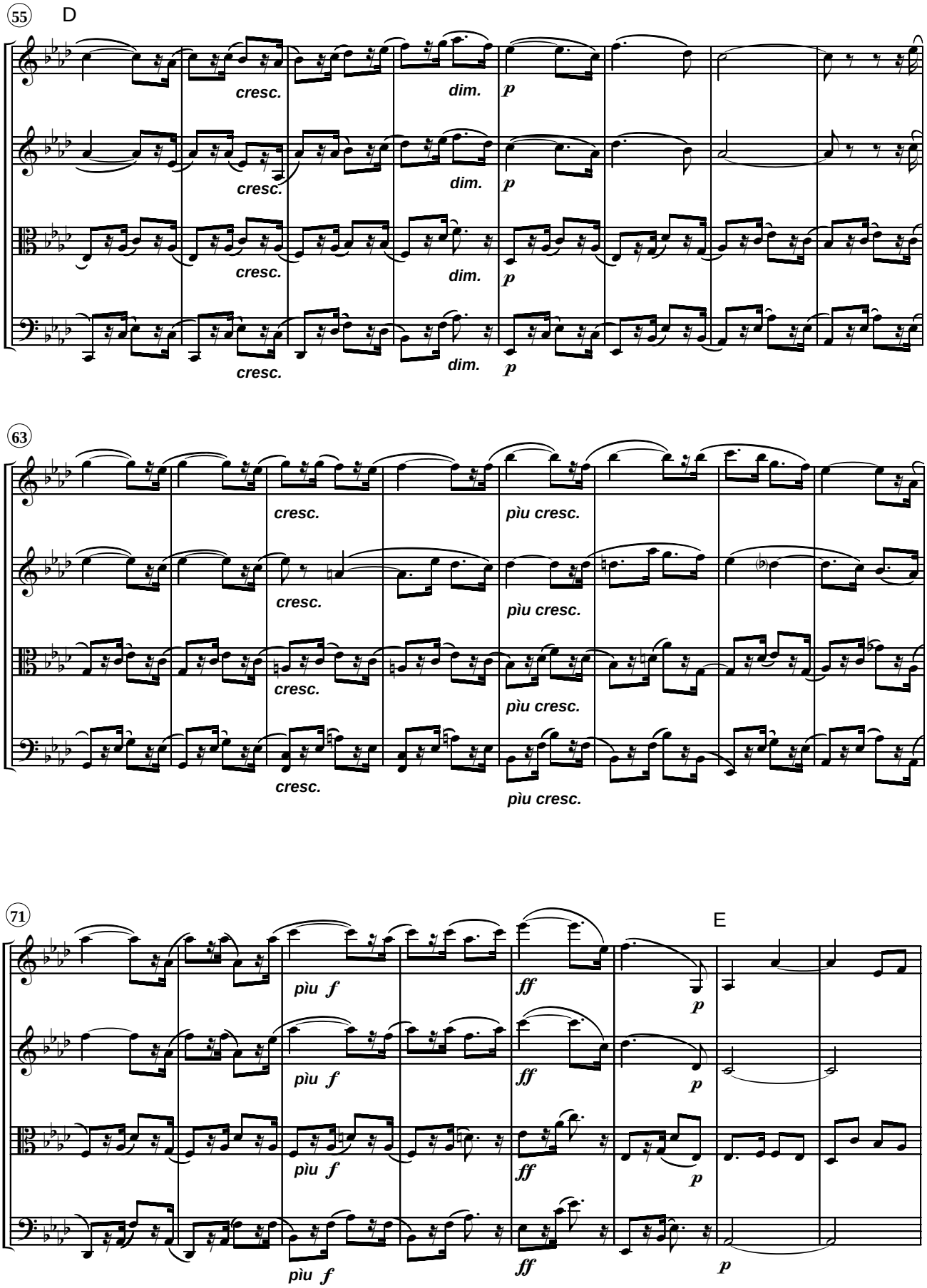

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!

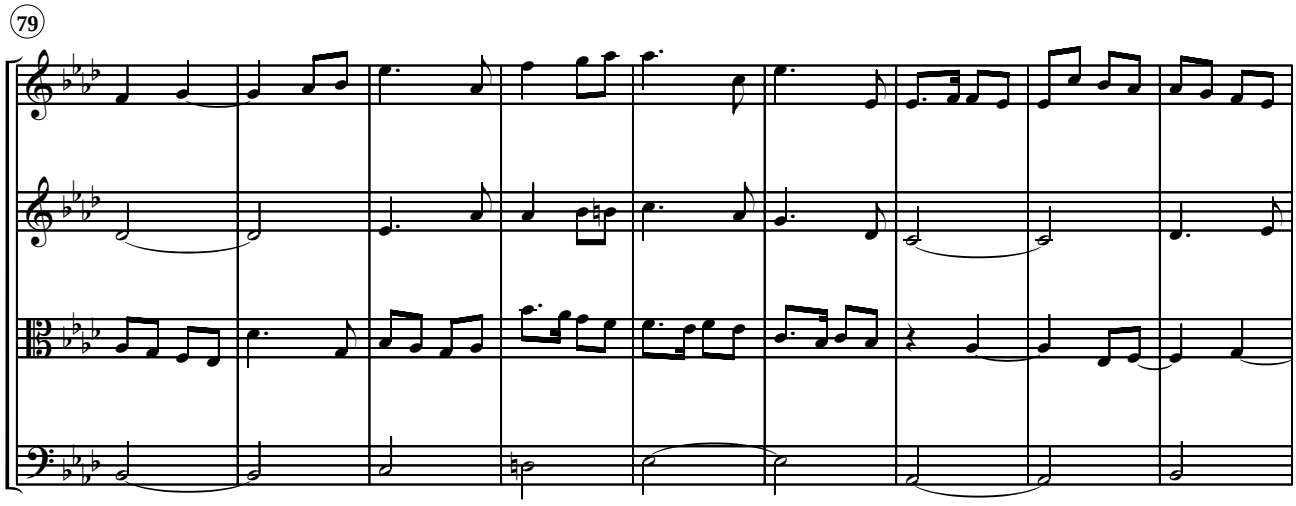

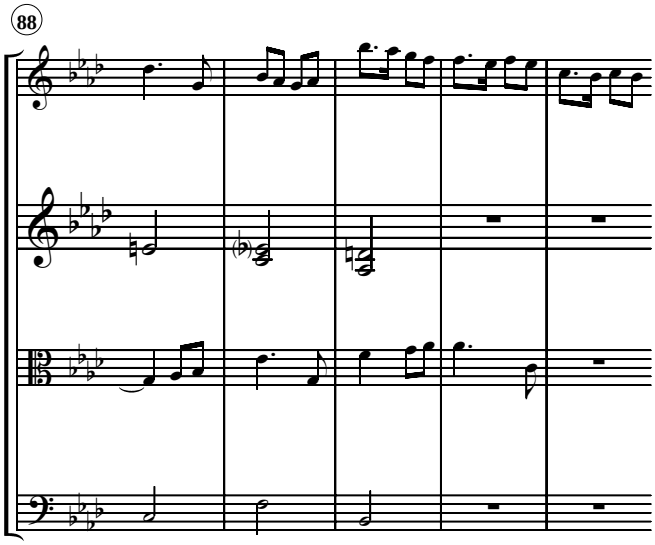

Krister Persson 2002: Please feel free to Copy this Music!